

The Impact of New Media on the Formation of Social Non-Movements in the Last Decade in Iran

Mojtaba Karevani¹ | Kaveh Ghadami²

1. Ph.D. Candidate, Department of Islamic Culture and Art, Islamic Revolution Comprehensive University, Tehran, Iran. E-mail: mojtabakarevani@cuir.ac.ir
2. Correspondence Author, Assistant Professor, Department of Islamic Governance, Islamic Revolution Comprehensive University, Tehran, Iran. E-mail: ghadami@cuir.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: 31 August 2025

Received in revised form: 24
October 2026

Accepted: 25 November 2026

Published online: 30 December
2026

Keywords:

Social Movements,
Media,
New Media,
Non-Movement

ABSTRACT

Objective: The rapid advancement of information and communication technologies, coupled with unintended socio-cultural transformations in societies shaped by globalization policies, has created a media-saturated milieu that compels us to develop appropriate models for understanding contemporary social change. This study aims to examine the role of media and virtual social networks in forming and expanding social non-movements in Iran. By distinguishing non-movements from conventional social movements, it offers a novel framework for analyzing media-driven social change.

Method: The study adopts a qualitative, exploratory-descriptive approach using grounded theory. The population comprises experts in sociology, media and communication, and political science; the sample includes seven academic experts and experienced managers selected through purposive non-probabilistic sampling.

Results: The expansion of the global Internet and contemporary ICT developments emerge as the most significant factors underlying the interdependence of new media and social non-movements.

Conclusions: The synthesis of causal, contextual, and intervening conditions reveals that the role of new media in the emergence of social non-movements-and, by extension, in cultural and social governance-has been progressively reinforced, a trajectory from which Iran is not exempt.

Cite this article: Karevani, M., Ghadami, K. (2026). Investigating the impact of new media on the formation of social non-movements over the past decade in Iran. *News Science*, 15(4), 1-20.

DOI: <https://doi.org/10.22034/Irsi.2026.544346.1423>

Publisher: Press Institute for Contemporary International Journalism (PICIJ)

© The Author(s) retain the copyright.

DOI: <http://doi.org/10.22034/Irsi.2026.544346.1423>

The Journal of News Science
Vol. 15, No. 4, Ser.60, Winter 2026, P. 1- 4
Journal homepage: <https://www.mjourcom.ir/>
DOI : <http://doi.org/10.22034/lrsi.2026.544346.1423>

Open Access

ORIGINAL ARTICLE

The Impact of New Media on the Formation of Social Non-Movements in the Last Decade in Iran

Mojtaba Karevani¹ | Kaveh Ghadami²

1. Ph.D. Candidate, Department of Media Management, Faculty of Culture and Art of the Islamic Revolution, Islamic Revolution University, Tehran, Iran. E-mail: mojtabakarevani@cuir.ac.ir
2. Corresponding author, Assistant Professor, Islamic Governance Department, Islamic Revolution University, Tehran, Iran. E-mail: ghadami@cuir.ac.ir

Received: August 31, 2025

Accepted: November 25, 2026

EXTENDED ABSTRACT

Introduction:

The contemporary globalized landscape, characterized by the rapid convergence of Information and Communication Technologies (ICT) and social networking infrastructures, has fundamentally restructured the ontologies of communication and political agency. This digital metamorphosis has facilitated a paradigm shift from centralized, institutionalized power structures toward a decentralized, networked paradigm, often conceptualized as the "death of distance." Within this milieu, the emergence of "social non-movements"-collective actions performed by non-collective, spontaneous, and leaderless actors-represents a significant departure from classical social movement theories. While traditional movements were anchored in formal organizations and rigid ideologies, contemporary "non-movements" operate through the "micro-physics of power," utilizing the rhizomatic, horizontal, and ubiquitous affordances of new media to manifest dissent within the interstices of daily life.

In the Iranian context, the proliferation of digital platforms and the ubiquity of mobile connectivity have created a unique socio-technical environment. This study addresses a critical research gap in understanding how the specific affordances of new media-such as speed, continuity, autonomy, and interactivity-interact

with shifting socio-cultural norms to catalyze and scale social non-movements. The research problem is situated at the intersection of digital media's dualistic nature: its capacity to serve as a tool for social mobilization and national cohesion versus its potential to exacerbate social despair, propagate disinformation, and facilitate the erosion of traditional cultural identities.

Method:

To explore these complexities, this research employs a qualitative, descriptive-developmental design grounded in the Grounded Theory (GT) methodology. The inductive approach was necessitated by the lack of sufficient theoretical frameworks to explain the specific trajectory of recent social unrest in Iran. Data were gathered through semi-structured, in-depth interviews with a purposive sample of seven high-level experts, including academics in sociology and political science, as well as strategic practitioners in media management and security operations. Analytical rigor was maintained through a systematic three-stage coding process (open, axial, and selective coding), achieving theoretical saturation through the analysis of 217 coded textual segments.

Findings:

The empirical analysis culminated in the formulation of a comprehensive paradigmatic model that conceptualizes the lifecycle and structural drivers of social non-movements through four systemic dimensions:

Causal Determinants: The primary triggers are identified as the exponential increase in internet penetration and the technological ubiquity of mobile devices. These factors act as the foundational catalysts, providing the essential technological infrastructure required for digital agency and the synchronization of dispersed actors.

Contextual Dimensions: The socio-cultural landscape is defined by the radical transformation of communication technologies and a profound shift in lifestyle paradigms. Key contextual factors include the erosion of traditional familial cohesion, the widening generational gap, and a fundamental transition from traditional/religious values toward more secularized, digitalized identities. This shift provides the fertile socio-cultural substrate necessary for non-movements to manifest.

Intervening Conditions: These act as critical mediators that modulate the intensity, scale, and sustainability of social non-movements. The model identifies "perceived psychological and physical security" through digital anonymity as a facilitator of participation. Conversely, negative intervening factors such as "modern digital addictions," "personality passivity," and the "erosion of indigenous micro-cultures" act as complex mediators that can influence the longevity and depth of collective social engagement.

Strategic Outcomes and Implications: The interaction of the aforementioned dimensions produces significant socio-political consequences. The model identifies multi-directional networked interactions and highly efficient resource mobilization as primary outcomes. Most notably, the research highlights the "global scaling" of local grievances—a phenomenon termed "tele-democracy." Through the viral and borderless affordances of new media, localized, spontaneous dissent is elevated to international political discourses, effectively bypassing traditional state-controlled media and challenging centralized mechanisms of social control and governance.

- **Multi-directional Networked Interaction:** The transition from linear broadcasting to complex, multi-way engagement.

- **Resource Mobilization and Coordination:** The ability to organize mass participation with minimal institutional costs.

- **Global Scaling and Tele-democracy:** The capacity for local, spontaneous grievances to transcend geographical boundaries and gain international visibility, effectively bypassing local governance constraints.

Conclusions:

This study posits that social non-movements in Iran are not merely digital echoes of physical unrest but are hybrid, socio-technical phenomena. They leverage the "rhizomatic" nature of the internet to bypass hierarchical leadership, making them both highly adaptive and structurally difficult to suppress. By operating through "networks of outrage and hope," these movements utilize the affordances of new media to reconstruct social identity and political demand in real time. The findings suggest that the transition from vertical, institutionalized agency to horizontal, networked agency necessitates a radical rethinking of both political science and media studies, particularly concerning the boundaries of governance, social cohesion, and cultural identity in increasingly digitized and volatile societies.

The findings confirm that the relationship between new media and social non-movements is not merely instrumental but ontological. New media do not merely facilitate communication; they reconstruct the very nature of social agency. By enabling rhizomatic, non-hierarchical, and horizontal connectivity, digital platforms have provided a mechanism for a "politics of presence" that operates outside the control of centralized authorities.

The study demonstrates that in Iran, the "non-movement" phenomenon is a direct byproduct of the tension between globalized technological affordances and local socio-political structures. While these movements often lack long-term strategic planning or formal leadership, their ability to utilize the viral nature of digital content and the low-cost mobilization of resources makes them a formidable challenge to traditional governance. Ultimately, the research posits that the rise of digital non-movements signifies a fundamental shift in the micro-physics of power, moving from top-down control to a landscape of decentralized, networked, and highly volatile social engagement.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank anonymous reviewers.

Ethical considerations

Not applicable.

Funding

Not applicable.

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest.

References:

- Abbaszadeh Marzbani, M., & Asse, F. (2024). Micro-politics of bio-movements/social non-movements and democratic transformation. *Contemporary Sociology Research*, 13(24), 337–366. (In Persian) <https://doi.org/10.22084/csr.2024.29186.2280>
- Al-Sayedghafur, S. M. T., & Zuheiri, A. (2016). Politics of identity and new social movements. *Political Science*, 19(74), 119–140. (In Persian)
- Ansarifard, H., & Salehi, H. (2023). Sociological analysis of Iran's 2022 social unrest with emphasis on social networks. *News Science*, 12(47), 63–83. (In Persian) <https://doi.org/10.22034/lrsi.2024.401132.1139>
- Armand, H. (2019). Movement and non-movement in recent West Asian transformations. *Islamic World Strategic Studies*, 20(79), 25–50. (In Persian)
- Asadi, Abbas (2011). The News Coverage of the Wall Street Movement in Western Media. *American Studies Quarterly*, Summer. (In Persian)
- Axford, B., & Hagin, R. (2008). New media and politics (B. Darbiki, Trans.). Research Institute for Cultural and Social Studies. (In Persian)
- Babayi, M., & Fahimifar, S. (2013). Characteristics of new media and communication patterns. *National Library and Information Organization Studies*, 24(96), 174–193. (In Persian)
- Bahrami Komeil, N. (2017). Revisiting security in culture with a focus on social media. *Ishraq*. (In Persian)
- Beaty, A. (2011). *Life as politics: How ordinary people change the Middle East* (F. Sadeghi, Trans.). Amsterdam University Press. (In Persian)
- Beaty, A. (2017). *Street politics: The disenfranchised movements in Iran* (S. N. Chashmi, Trans.). Shiraze. (In Persian)

- Beaty, A. (2023). *Revolutions without revolutionaries: Making sense of the Arab Spring* (A. Sadeghi & R. Art, Trans.). Shiraze. (In Persian)
- Della Porta, D., & Diani, M. (2005). *An introduction to social movements* (M. Delfrouz, Trans.). Kavir Publications. (In Persian)
- Ghasemi, A. A. (2011). Globalization, social movements, and democracy in Iran. **Theoretical Politics Research*, 6(10), 87–107. (In Persian)
- Hajimohammadi, A., & Bichranloo, A. (2014). *New media and international [communication]**. Islamic Broadcasting Research Center. (In Persian)
- Hamzehpour, A. (2019). Theoretical explanation of "social non-movement" based on recent protests and unrest. Institute for Culture and Islamic Thought, Islamic Revolution Studies Group, Mehr News Agency. (In Persian)
- Hasani, H. (2019). *Instagram social media: Daily life and visual culture*. Research Institute of Culture, Art, and Communication. (In Persian)
- Hasani, R., & Akhavan Kazemi, M. (2020). Women's non-movements and changes in social relations in Iran. *Cultural Social Research*, 11(3), 61–88. (In Persian) <https://doi.org/10.30465/scs.2020.26330.2060>
- Hersich, H., Ebrahimi, A., & Mohammadi Nodehaki, M. (2017). An analysis of the Egyptian Revolution from the perspective of new social movements and the founder's trap. *Contemporary Political Discourses*, 8(5), 95–123. (In Persian)
- Javadi-Yajlo, A., & Zarei, B. (2025). Examining the role of new media in realizing the "Second Step of the Revolution" via social media content analysis. *Strategic Research of the Second Step of the Revolution*, 1(1), 107–127. (In Persian) <https://doi.org/10.22034/syssir.2025.729404>
- Kastells, M. (2017). *Networks of outrage and hope: Social movements in the internet age* (M. Gholipour, Trans.). Markaz Publications. (In Persian)
- Kollenberg, J. v., & McQuail, D. (2015). Paradigm shift in media politics: Towards a new paradigm in communication politics. *News Science*, 4(16), 175–205. (In Persian)
- Mo'tamednezhad, K. (2015). *Mass communication media*. Allameh Tabataba'i University Press. (In Persian)
- Najafizadeh, M., Rabiei, A., & Farhangi, A. A. (2021). Iranian non-governmental organizations (charities) and stakeholders in social media. *Iranian Association for Cultural and Communication Studies*, 17(65), 103–128. (In Persian) <https://doi.org/10.22034/jcsc.2021.521814.2305>
- Nikoonahad, A., & Fathi, M. J. (2020). Examining the functions and effects of new media on the meaning and action of new social movements. *Society, Culture, and Media*, 9(36), 129–156. (In Persian) <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.38552322.1399.9.36.6.4>
- Raisinezhad, A. (2018). Revolution and social movements: A new reading. **Political and International Approaches*, 9(54), 61–89. (In Persian)
- Rezaebaharabad, H., et al. (2019). The process of cultural changes in Iranians. *Iranian Association for Cultural and Communication Studies*, 15(57), 11–50. (In Persian) <https://doi.org/10.22034/jcsc.2020.38263>
- Rousheh, G. (1997). *Social change* (M. Vosoughi, Trans.). Ney Publications. (In Persian)
- Samayee Esfahani, A., & Mirali, S. (2015). Non-social movements: A theoretical model for explaining the revolutionary action of the Egyptian people. *Islamic World Political Studies*, 4(14), 49–71. (In Persian)
- Sarookhani, B. (2012). *Modern sociology of communication: Media in today's world*. Ettela'at. (In Persian)
- Sardarnia, K., & Alborzi, H. (2022). Analyzing recent socio-occupational protests in Iran (1997–2021) from the perspective of street politics theory. *Strategic Policy Research*, 11(40), 107–150. (In Persian) <https://doi.org/10.22054/qps.2021.64113.2938>
- Sharif, A. R., Darzianrostami, H., & Shah-Mansouri, B. (2023). Analyzing factors affecting public engagement in social media campaigns. *News Science*, 12(47), 139–166. (In Persian) <https://www.doi.org/10.22034/lrsi.2025.475821.1237>
- Tajik, M. (2019). *Biost-movement*. Negah-e Moaser. (In Persian)
- Touraine, A. (2024). *Sociology of social movements* (S. Sadeghizadeh, Trans.). Tarh-e No. (In Persian)

تأثیر رسانه‌های نوین بر شکل‌گیری ناجنبش‌های اجتماعی دهه اخیر در ایران

مجتبی کاروانی^۱ | کاوه قدمی^۲

۱. دانشجوی دکتری مدیریت رسانه، دانشکده فرهنگ و هنر انقلاب اسلامی، دانشگاه جامع انقلاب اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: mojtabakarevani@cuir.ac.ir
۲. استادیار گروه حکمرانی اسلامی، دانشگاه جامع انقلاب اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)، رایانامه: ghadami@cuir.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

هدف: با توجه به پیشرفت‌های سریع فناوری اطلاعات و ارتباطات و تحولات ناخواسته فرهنگی و اجتماعی در بسیاری از جوامع متأثر از سیاست‌های جهانی‌سازی، در این فضای جدید که زیست انسانی با رسانه عجین شده است، ما را ملزم می‌سازد الگوی مناسبی برای درک تحولات اجتماعی نوین در جوامع به دست آوریم. هدف اصلی این پژوهش بررسی نقش رسانه و شبکه‌های اجتماعی مجازی در شکل‌گیری و گسترش ناجنبش‌های اجتماعی در ایران می‌باشد.

روش پژوهش: این پژوهش با روش کیفی و با رویکرد توصیفی-توسعه‌ای و با استفاده از نظریه داده بنیاد انجام شده است. جامعه آماری شامل خبرگان و صاحب‌نظران حوزه جامعه‌شناسی، رسانه و علوم ارتباطات و علوم سیاسی می‌باشند و حجم نمونه نیز شامل ۷ نفر از خبرگان علمی یا مدیران مجرب که با روش غیرتصادفی و هدفمند انتخاب شده‌اند.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۶/۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۸/۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۹/۴

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۱۰/۹

یافته‌ها: براساس یافته‌های این پژوهش، گسترش شبکه جهانی اینترنت و تحولات فناوری اطلاعات و ارتباطات در عصر حاضر، مهمترین عامل وابستگی رسانه‌های نوین و ناجنبش‌های اجتماعی می‌باشند.

نتیجه‌گیری: جمع‌بندی شرایط علی و زمینه‌ای و مداخله‌ای بیانگر آن است که به تدریج نقش رسانه‌های نوین در وقوع ناجنبش‌های اجتماعی و به عبارتی حکمرانی فرهنگی و اجتماعی تقویت شده است که کشور ما نیز از این سیر عمومی مستثنی نیست.

کلیدواژه‌ها:

جنبش‌های اجتماعی، رسانه، رسانه‌های نوین، ناجنبش.

استناد: کاروانی، مجتبی و کاوه (۱۴۰۵). تأثیر رسانه‌های نوین بر شکل‌گیری ناجنبش‌های اجتماعی دهه اخیر در ایران. فصلنامه **علوم خبری**، ۱۵ (۴)، ۲۰-۱.

<https://doi.org/10.22034/lrsi.2026.544346.1423>

© نویسندگان.

ناشر: موسسه مطبوعاتی روزنامه‌نگاری بین‌المللی معاصر.

مقدمه

با تحولات پرشتاب فناوری اطلاعات و ارتباطات در عصر حاضر، جهان به مثابه یک دهکده است و یکی از چالش‌هایی که شبکه جهانی اینترنت و قابلیت‌های متکی به آن به‌خصوص شبکه‌های اجتماعی ایجاد می‌کند، تسریع و تسهیل تحولات فرهنگی و اجتماعی است که به نوبه خود، هم یک فرصت و هم یک تهدید محسوب می‌گردد. بدون شک رسانه‌های اجتماعی قدرت تأثیرگذاری و کنش‌گری افراد را افزایش داده‌اند. در بستر وجود رسانه‌های نوین، امروزه هریک از شهروندان، با در اختیار داشتن گوشی‌های هوشمند، در کوتاه‌ترین زمان ممکن و ضمن دسترسی آسان و کم‌هزینه به شبکه سرتاسری اینترنت، به‌مثابه یک کنش‌گر مؤثر در سیاست‌های کشوری و حتی بین‌المللی ایفای نقش کنند (نیکونهاد و فتحی، ۱۳۹۹). بر همین اساس، پژوهشگران حوزه سیاست، قرن بیست و یکم را عصر دموکراسی مستقیم و دموکراسی مشارکتی می‌دانند که در آن افراد جامعه به احزاب و افراد شناخته شده پشت کرده و به دنبال آزمون راه‌های جدید هستند. در واقع در عصر جهانی‌شدن و با گسترش فناوری‌های نوین ارتباطی، هرچند در عمل، حکومت‌ها و قلمروهای جغرافیایی هنوز نقش مهمی ایفا می‌کنند، اما پراکندگی قدرت یکی از بارزترین دستاوردهای این دوره است. به همین دلیل برخی از کارشناسان اینترنت را به‌عنوان پایان کنترل حکومت‌ها و «مرگ فاصله» ترسیم کردند (بهرامی کمیل، ۱۳۹۶: ۹۶). امروزه رسانه‌ها با بهره‌گیری از فناوری در حال رشد و پیروی از اصول شش‌گانه کنش‌پذیری، تحرک، تبدیل‌پذیری، اتصال‌پذیری، حضور در همه‌جا و جهانی‌شدن، بیش از گذشته می‌توانند ذهن جهانیان را تحت تأثیر خود قرار دهند.

تحولات پدید آمده در دهه‌های اخیر مانند گسترش فزاینده ارتباطات و تغییرات روزافزون ساختارهای فرهنگی اجتماعی، رویکردهای تازه‌ای را در بررسی عوامل و بسترهای موجد نارضایتی و اعتراضات جمعی مطرح نموده است. در دیدگاه‌های سنتی و کلاسیک، جنبش‌های اجتماعی معطوف به عوامل و زمینه‌های ساختاری همانند مسائل اقتصادی، مبارزه طبقاتی و نابرابری‌های اجتماعی بودند، اما رویکردهای جدید با طرح بسترهای فرهنگی، هویتی و شناختی، نگاه دیگری به تبیین جنبش‌های اجتماعی دارند (حسینی و اخوان کاظمی، ۱۳۹۹). از دهه‌های پایانی قرن بیستم شاهد تلاقی مجموعه‌ای از عوامل معرفت‌شناختی، جامعه‌شناختی و سیاسی هستیم که در هم‌نشینی با هم باعث ظهور سبک جدیدی از کنش‌گری جمعی هستیم؛ سبکی که ابتدا در جوامع پساصنعتی غربی ظاهر شد و سپس، به اقتضای سرایت‌پذیری هنجارها و پدیده‌ها در عصر جهانی‌شدن، جوامع درحال‌گذار را نیز دربرگرفت. بعد از سال ۱۳۸۹ اعتراضاتی در برخی کشورهای عربی در منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا اتفاق افتاد که برخی در تحلیل آنها به‌عنوان جنبش‌های اجتماعی برآمدند؛ اتفاقاتی که در شمال آفریقا باعث سقوط رهبران شد و در غرب آسیا با شورهای خیابانی خود را نشان داد. بنابراین، در ابتدای امر، اعتراضات شکل گرفته این تصور را ایجاد کرد که موجی از جنبش‌های اساساً اجتماعی نوظهور ایجاد شده که نماد بارز آن اعتراضات مردمی است؛ یعنی حضور مردم در خیابان‌ها و بیان مطالبات. با این اوصاف، اطلاق جنبش به این اعتراضات اندکی بزرگنمایی و حتی خطای در تحلیل است (آرمند، ۱۳۹۸).

در عصر جهانی‌شدن و شکل‌گیری نظام معنایی حاصل دوران پسامدرن، مشارکت و تعلق اغلب افراد به جنبش‌های اجتماعی جدید بدان دلیل بود که «به آنها معنا می‌داد» و آرزوهای خود را در آن می‌یافتند. بنابراین، جنبش‌های اجتماعی جدید (همچون کمپین‌های فضاهای مجازی) نمایان‌گر سیاست هویت هستند (آل سیدغفور و زهیری، ۱۳۹۵). در کنار تحولات فرهنگی پیش‌گفته، فناوری‌های ارتباطی عصر جهانی‌شدن سبب ایجاد امکان‌های جدید کنش‌گری بی‌واسطه، خودجوش و گسترده شده است. به تعبیر «مانوئل کاستلز»، در جهانی که به‌وسیله اینترنت بی‌سیم شبکه‌ای شده و ویژگی بارز آن پخش و ویروسی تصاویر و افکار است، جنبش‌ها از طریق سرایت گسترش می‌یابند و در جنوب و شمال، در تونس و ایسلند، اخگر آتش خود را بر چشم‌اندازهای اجتماعی گوناگون چهارگوشه سیاره آبی می‌اندازند (کاستلز، ۱۳۹۶).

بیان مسئله

امروزه رسانه‌ها یا شبکه‌های اجتماعی، بخش جدایی‌ناپذیر زندگی روزمره افراد شده و همه جنبه‌های زندگی مردم مرتبط با رسانه‌های اجتماعی است. آمارهای رسمی، نشان‌دهنده سپری شدن وقت زیاد بخش قابل توجهی از افراد در میان این رسانه هاست

(نجفی زاده و همکاران، ۱۴۰۰). به منزله یک روند جهانی، کاربران ایرانی نیز از طریق رایانه و یا تلفن همراه و تبلت دست‌کم عضو یکی از رسانه‌های اجتماعی آنلاین یا موبایلی هستند و از طریق آن پلتفرم، به تعامل با دیگران می‌پردازند. این تحولات سبب شده تا جایگاه قدرت رسانه‌ای از سازمان‌ها و نهادهای کلان، به سطح خرد و فردی منتقل شود و درواقع فرد، به مرکز تجربه جهانی مبادله معنا تبدیل شود؛ بخش عمده این تحولات، مرهون توسعه کاربرد رسانه‌های اجتماعی است (حسینی، ۱۳۹۸). رسانه‌های نوین واجد کارکردی دوگانه هستند؛ از یک سو می‌توانند به عنوان فرصتی بی‌بدیل برای ترویج ارزش‌ها، انتقال پیام‌های امیدبخش، بازنمایی دستاوردها و بسیج اجتماعی در راستای تحقق اهداف ملی عمل نمایند. از سوی دیگر، ظرفیت تبدیل شدن به بستر شایعه‌سازی، برجسته‌سازی ناکامی‌ها، دامن زدن به یأس اجتماعی و تقویت گفتمان‌های رقیب و مخالف را نیز دارند. (جوادی یاجلو و زارعی، ۱۴۰۴)

تغییر در صورت‌بندی‌های اجتماعی و تحولات فرهنگی ارتباطی دهه‌های اخیر، منجر به ظهور جنبش‌های اجتماعی در متن یک صورت‌بندی اجتماعی جدید گشته و در حقیقت نمادهای تازه‌ای را از روابط اجتماعی و سیاسی مطرح نموده است. کاهش اعتماد عمومی به دولت و نخبگان سیاسی و افزایش آگاهی‌ها و گرایش فزاینده به مشارکت سیاسی و نیز پیامدهای جهانی شدن و ورود به عصر اطلاعات، به‌ویژه گسترش فناوری‌های جدید ارتباطات، نسلی را پدید آورد که به صورت جامعه‌ای با اعضای پراکنده و شناور از طریق فضای مجازی گرد هم می‌آیند و در ویژگی‌هایی مشترک هستند و برای خواسته‌های خود مبارزه می‌کنند (آل سیدغفور و زهیری، ۱۳۹۵). این جنبش‌ها با حذف ویژگی‌های جنبش‌های کلاسیک، عمدتاً از ابزارهای میکروفیزیک قدرت استفاده می‌کنند که بر سلول‌های جامعه تأثیرگذار می‌شوند (حسینی و اخوان کاظمی، ۱۳۹۹).

برخلاف جنبش‌های اجتماعی کلاسیک، در اینجا با حرکت‌های جمعی خودجوش، فاقد سازماندهی متمرکز، و رهبری شاخص و حتی ایدئولوژی واحد مواجه هستیم که محمل ظهور رفتارهای اعتراضی شده‌اند. در سال‌های اخیر به‌خاطر ماهیت فراگیر روندهای جهانی شدن (به‌ویژه گسترش فناوری‌های ارتباطی و شبکه‌های مجازی اجتماعی) دگرگونی بنیادینی در ارتباطات انسانی ایجاد شده است که منشاء ظهور فرهنگ‌های آنی و به دنبال آن ظهور هویت‌های خلق‌الساعه شده است (شریف و همکاران، ۱۴۰۲). صاحب‌نظران، ترجیح داده‌اند از این حرکت‌ها با تعبیر جدیدی تحت عنوان «ناجنبش» و «زیست‌جنبش» یاد کنند؛ تعبیری که از یک سو به تفاوت ارکان این نوع کنش‌ها با یک جنبش اجتماعی متعارف اشاره دارد و از سوی دیگر، از ناگزیری تلقی آنها به‌عنوان «گونه‌ای از جنبش» حکایت می‌کند که فارغ از نوع ساختار سیاسی حکومت‌ها، قابلیت نقش‌آفرینی در تحولات اجتماعی سیاسی داشته‌اند؛ برای نمونه، متعاقب تحولات بیداری اسلامی (یا به تعبیر رسانه‌های غربی: بهار عربی) در مناطق غرب آسیا و شمال آفریقا مفهوم ناجنبش در تحلیل فرآیند تحولات اجتماعی-سیاسی مورد استفاده قرار گرفت (عباس زاده مرزبالی و آسه، ۱۴۰۳). نکته کلیدی این است که در تحولات اخیر غرب آسیا، بسیاری از جنبش‌ها و نیز ناجنبش‌ها از فضای مجازی برای شکل‌دهی به کنش جمعی استفاده می‌کنند و این یکی از تشابهات جنبش و ناجنبش باشد (آرمند، ۱۳۹۸).

در این فضای جدید که زیست انسانی با رسانه عجین شده است، ما را ملزم می‌سازد الگوی مناسبی برای درک تحولات اجتماعی نوین در جامعه ایرانی به دست آوریم و به بررسی علل و عوامل مؤثر بر تکوین و رشد یا افول این تحولات بپردازیم. بنابراین، با توجه به نقش اساسی رسانه‌های نوین، پژوهش‌های مشابه گذشته، هرکدام بر یک یا چند کارکرد اصلی رسانه در جنبش‌های اجتماعی تمرکز نموده‌اند و اغلب با رویکرد سیاسی و جامعه‌شناسی به بررسی موضوع پرداخته‌اند. همچنین پژوهش‌های بسیار معدودی در زمینه بررسی رسانه‌ها و جنبش‌های اجتماعی در ایران نگارش یافته است. بنابراین در این پژوهش با توجه به خلاء تحقیقات فرارشته‌ای جامع، تلاش می‌شود که نقش و جایگاه رسانه‌ها به‌ویژه رسانه‌های نوین، در شکل‌گیری و گسترش ناجنبش‌های اجتماعی معاصر در ایران مورد واکاوی قرار گیرد. این پژوهش با روش کیفی و رویکرد توصیفی-توسعه‌ای و با تلفیقی از داده‌های حاصل از مطالعه نظام‌مند پژوهش‌های مشابه و مصاحبه با خبرگان علمی و کارشناسان اجرایی مرتبط با موضوع مبتنی بر روش نظریه داده‌بنیاد، به بررسی تأثیر رسانه‌ها در ایجاد و گسترش ناجنبش‌های اجتماعی اخیر در ایران می‌پردازد.

اهمیت و ضرورت

در زیست-فضای رسانه‌ای شده کنونی، نقش رسانه‌های اجتماعی بیش از پیش تعیین کننده و تأثیرگذار می‌شود. طی دو دهه گذشته، در عرصه رسانه‌ها تحولات گسترده و عمیقی عمدتاً در جهان غرب شکل گرفته و تکوین یافته و سپس با جریان شتاب آلود -با سرعت کم و زیاد- به سایر نقاط جهان، از جمله جامعه ایران تسری یافته است. طی این دوران، طیفی از تحولات متفاوت فناوریانه و محتوایی بسیاری از قواعد حاکم بر تولید، انتقال و دریافت پیام‌های رسانه‌ای را به چالش کشیده است؛ همچنین قواعد و الگوهای کاملاً جدیدی در تعاملات میان تولیدکنندگان و دریافت کنندگان پیام‌ها و یا به عبارتی محتواهای رسانه‌ای شکل گرفته است (حسنی، ۱۳۹۸: ۳).

انواع رسانه‌های کوچک، از جمله تلفن‌های همراه هوشمند که به واسطه نصب و کاربرد برنامه‌های شبکه‌های اجتماعی موبایلی در آنها، مرکز هندسی و کانون یک زیست‌جهان شبکه‌ای شده محسوب می‌شوند، بیش از پیش، زمینه را برای ادغام و یکپارچگی فناوری‌های ارتباطی با زندگی روزمره ما فراهم نموده‌اند (حسنی، ۱۳۹۸: ۴). رسانه‌های اجتماعی مبتنی بر تلفن همراه، بیش از پیش در حال گسترش هستند و تمامی افرادی که به تلفن همراه هوشمند دسترسی دارند، می‌توانند عضو یکی از این شبکه‌های اجتماعی شوند و به اشتراک‌گذاری محتوا و تعامل با افراد دیگر بپردازند. درواقع هر فردی که به تلفن همراه هوشمند یا تبلت با قابلیت اتصال به اینترنت دسترسی داشته باشد، به سهولت و در هر زمان و مکان می‌تواند از خدمات و امکانات این شبکه‌ها بهره‌مند شود. در یکی از پژوهش‌های افکارسنجی که توسط مرکز افکارسنجی دانشجویان ایران (ایسپا) در سال ۱۴۰۰ انجام شده است، ۷۱.۴ درصد افراد بالای ۱۸ سال در ایران از شبکه اجتماعی واتس آپ و ۵۳.۱ درصد از اینستاگرام استفاده می‌نمایند که رشد سه تا شش برابری نسبت به سه سال قبل از آن (سال ۱۳۹۷) داشته است. این داده‌ها بیانگر رشد میزان ضریب نفوذ رسانه‌های مجازی اجتماعی در جامعه ایران به‌ویژه طی ۶ سال اخیر می‌باشد.

یکی از موضوعات اساسی همبسته با تحولات فناوری، تغییرات فرهنگی و اجتماعی است. پژوهش‌ها نشان می‌دهند در چند دهه اخیر باورها، ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان درحالت تغییر بوده است. همچنین سمت و سوی این تغییر از سنتی و مذهبی به سمت عرفی و مدرن شدن و شدت آن نیز در میان طبقه تحصیل کرده جامعه بیشتر بوده است. به عبارت دیگر، دوران کنونی عصر فروپاشی کلان‌روایت‌ها و ابراز وجود خرده‌روایت‌ها تلقی می‌شود. در حوزه جامعه‌شناسی ناچنبش‌های اجتماعی سال ۱۳۹۸ ایران، براساس بررسی‌های اولیه، بالای ۶۰ درصد از افراد جوانان دهه هفتادی بوده‌اند. حدود ۶۰ الی ۶۵ درصد از معترضین تحصیلات زیردیپلم داشتند. همچنین بیش از ۶۰ درصد از این افراد انگیزه اقتصادی برای حضور در اعتراضات خیابانی داشتند و اکثریت آنها دارای شغل آزاد هستند که از مجموعه این آمارها می‌توان دریافت که شرکت‌کنندگان در این اعتراضات را همان قشر هدف نظریه ناچنبش‌های اجتماعی تشکیل داده‌اند (حمزه پور، ۱۳۹۸).

اهداف پژوهش

با توجه به پیشرفت‌های سریع فناوری اطلاعات و ارتباطات و تحولات ناخواسته فرهنگی و اجتماعی در بسیاری از جوامع متأثر از سیاست‌های جهانی‌سازی، هدف اصلی این پژوهش بررسی نقش رسانه و شبکه‌های اجتماعی مجازی در شکل‌گیری و گسترش ناچنبش‌های اجتماعی در ایران می‌باشد.

اهداف فرعی نیز که طی بررسی‌های علمی به آن پرداخته می‌شود عبارتند از: بررسی عوامل زمینه‌ساز و مداخله‌گر نقش رسانه در تکوین ناچنبش‌های اجتماعی و بررسی میزان تأثیرگذاری رسانه بر رشد یا افول ناچنبش‌های اجتماعی در ایران.

تعریف مفاهیم

در این پژوهش مفهوم «ناچنبش‌های اجتماعی» برگرفته از نظر آصف بیات و عبارت است از: «کنش‌های جمعی فعالان غیرجمعی که برآیند فعالیت‌های معمولی و رفتارهای یکسان و پراکنده و هم‌زمان تعداد کثیری از مردم عادی‌اند.»

رسانه‌های نوین نیز در عصر حاضر منجر به نزدیکی و همگن‌سازی سلیقه‌ها، خواست‌ها و انتظارات تمامی مخاطبین خویش می‌شوند و متعاقب آن خرده‌فرهنگ‌ها و فرهنگ‌های خاص و مجزا ناپدید می‌شوند. بنابراین در این پژوهش بر مفهوم رسانه‌های

ارتباطی نوین در بستر شبکه‌های اجتماعی اینترنتی تأکید می‌گردد که علاوه بر تمرکززدایی، ظرفیت بالا، انعطاف پذیری، فرامتنی، مجازی و شبکه‌ای بودن دارای برخی ویژگی‌ها از جمله: سرعت و استمرار و وسعت انتشار و همچنین خودمختاری بودن و تعامل با مخاطبان منحصر به فرد می‌باشد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۱. پیشینه نظری

۱.۱. ناجنبش‌های اجتماعی

جنبش‌های اجتماعی از مفاهیم پرتناقض علوم اجتماعی است. از نظر گی روشه جنبش اجتماعی، سازمانی است کاملاً شکل گرفته و مشخص که به منظور دفاع یا گسترش و یا دستیابی به هدف خاصی به گروه‌بندی و تشکل اعضا می‌پردازد. (روشه، ۱۳۷۶: ۱۶۴) از دید آتونی زیدنا هم می‌توان جنبش اجتماعی را کوشش جمعی برای پیشبرد منافع مشترک یا تأمین هدفی مشترک دانست که از طریق عمل جمعی خارج از حوزه نهادهای رسمی انجام می‌شود (آرمند، ۱۳۹۸). به نظر دلاپورتا و دیانی (۱۳۸۴: ۳۳) جنبش‌های اجتماعی دارای چهار ویژگی هستند: ۱- شبکه‌های غیررسمی مبتنی بر ۲- اعتقادات مشترک و همبستگی ۳- که از طریق استفاده مداوم از اشکال گوناگون اعتراض ۴- حول موضوعات منازعه‌آمیز بسیج می‌شوند. همچنین آلبرتو ملوچی در تعریف خود از جنبش‌های اجتماعی تأکید می‌کند که این جنبش‌ها توسط رهبرانی مشخص، گروه‌های داوطلبانه و کوچک، با ساختارهای شبکه‌ای و سلول‌مانند، با به اشتراک‌گذاری اطلاعات از گروه‌های متفکر و پاسخگو به یکدیگر که در زمان مشخص عمل می‌کنند، هدایت می‌شوند. از یک منظر کلی، جنبش حرکت یا رفتار گروهی نسبتاً مداوم و منظم برای رسیدن به هدف اجتماعی و سیاسی معین و بر اساس نقشه مشخص است که می‌تواند انقلابی و یا اصلاحی باشد. همه جنبش‌ها دارای سه ویژگی مشترک هستند که عبارتند از: مشخص بودن هدف، داشتن برنامه‌هایی برای رسیدن به این هدف و در نهایت ایدئولوژی. (هرسیچ، ابراهیمی و محمدی، ۱۳۹۶)

در علوم اجتماعی جنبش‌ها به دو گونه قدیم و جدید تقسیم می‌شوند. بستر شکل‌گیری جنبش‌های اجتماعی قدیم عموماً طبقه کارگر است و دولت هدف تهاجم آن‌هاست؛ اما جنبش‌های اجتماعی جدید بستری فرهنگی-اجتماعی دارند. پایگاه اجتماعی آن‌ها جامعه مدنی است و هویت‌های سیال و متفاوت را نمایندگی می‌کنند و به جای دولت، جامعه مدنی را هدف قرار داده‌اند؛ آن‌ها بر شیوه‌های متکثر زندگی تأکید دارند. (تاجیک، ۱۳۹۸: ۲۱۲-۲۰۷) جنبش‌های جدیدی که به تعبیر آلن تورن (۱۹۸۱)، برخلاف جنبش‌های گذشته که عمدتاً بر حول نهضت کارگری می‌چرخیدند، مستقیماً بر سر شرایط اجتماعی حق تعیین سرنوشت مبارزه می‌کنند. دلاپورتا و دیانی، سه جنبه اختصاصی جنبش‌های اجتماعی نوین را شامل موارد زیر می‌دانند: شبکه‌های تعامل غیررسمی هستند و از پیوندهای سست و پراکنده تنها شبکه‌های اجتماعی به شدت پیچیده استفاده می‌کنند. بنابراین، مطالبه‌بازشناسی هویت و سبک زندگی از سوی نظم هژمون، به نوبه خود، کنشی سیاسی در معنای عمیق آن (بازآرایی نظام هنجاری جامعه) است. با این تعبیر، می‌توان این نوع جنبش‌ها را خیزش‌های هویتی جدیدی نامید که فرانسویس فوکویاما در چارچوب آن به تحلیل دینامیسم درونی جوامع کنونی می‌پردازد؛ یعنی تنش برای به رسمیت شناخته شدن.

این نوع کنش‌های جمعی، درواقع، مصداق تعبیر ژیل دلوز از «ریزوموارگی»^۱ که فضاها و ارتباطات افقی، چندگانه و همه‌جانبه را تداعی می‌کند و هرمی و گوش به فرمان نیست. به همین نحو، کنش‌های ریزوموار ناظر بر نوعی حرکت وحدت‌گریز است که مرکز در هیچ جا نیست و در عین حال در همه جا سلسه‌وار، حضور دارد. این نوع جنبش‌های نوین اجتماعی نیز به صورت افقی

^۱ گیاه ریزوم به صورت افقی رشد کرده و ساقه‌اش در خاک قرار می‌گیرد. با قطع بخشی از ساقه ریزوم، گیاه نه می‌خشکد و نه از بین می‌رود، همانجا در زیر خاک گسترش می‌یابد و جوانه‌های تازه ایجاد می‌کند. از همین رو، «ژیل دلوز» که درخت را نماد «بودن» می‌داند، بافت ریزوم را سمبل «شدن» و کثرت و تفاوت می‌داند. (تاجیک، ۱۳۹۸: ۱۷۷)

در خاک زندگی روزمره، در شکاف‌ها و ریزبده‌های جامعه، تکثیر می‌شوند و بعد با شرایط مساعد، یعنی شرایط بروز بحران در نظم مسلط، سر بر می‌آورند. (تاجیک، ۱۳۹۸: ۱۷۸)

در این میان برخی پژوهشگران معتقد به نوعی رفتار اجتماعی هستند که لفظ جنبش بر آن نمی‌توان اطلاق نمود. آصف بیات یکی از این پژوهشگران است که اعتقاد دارد برای تجزیه و تحلیل رخداد‌های کشورهای جهان سوم، به خصوص خاورمیانه باید از ابزار تحلیلی ناجنیش استفاده کرد. وی در کتاب خود «زندگی به مثابه سیاست»^۱ مفاهیم جدیدی مانند «پیشروی آرام»، «سیاست حضور»، «مبارزه خاموش»، «ناجنیش‌های اجتماعی» و غیره را مطرح می‌سازد (آل سیدغفور و زهیری، ۱۳۹۵).

آنچه بیات با عنوان «سیاست حضور»^۲ در قالب «ناجنیش‌های اجتماعی» ارائه می‌کند، در برخی نظریات مکاتب پساساختارگرا، پست مدرن، مطالعات فرهنگی و نظریات جنبش‌های اجتماعی جدید مانند «سیاست رهایی‌بخش» آنتونی گیدنز، «سیاست فرعی» آلریش بک و «میکروفیزیک قدرت»^۳ میشل فوکو، ریشه دارد. با این حال، آنچه دیدگاه بیات را از این رویکرد متمایز می‌سازد، صورت‌بندی و انسجام بخشیدن به این مفاهیم در قالب الگوی نظری معطوف به تحلیل تجربی است که ابزار مفهومی مناسبی برای تبیین تحولات کشورهای جهان سوم، به‌ویژه منطقه غرب آسیا به دست می‌دهد.

در تحولات غرب آسیا و شمال آفریقا در فرآیندهای بعد از سال ۱۳۸۹ که از آن به عنوان موج بیداری اسلامی یاد می‌شود، سطحی از اعتراضات مردمی شکل گرفت که قالب کردن جنبش به معنای کلاسیک به آنها ممکن و مناسب نبود. در همین زمان بود که به تدریج ناظران سیاسی از مفهوم «ناجنیش» برای تحولات سیاسی کشورهایی همانند لیبی، مصر، تونس، سوریه و دیگر کشورها بهره گرفتند. در ادامه این وضعیت در سیر تحولات منطقه غرب آسیا شاهد گستره‌ای نامنظم از اعتراضات خیابانی هستیم که هرچند وقت یک‌بار اتفاق می‌افتد. این اعتراضات که در کشورهایی همانند عراق، لبنان و حتی ایران اتفاق افتاده‌اند در کانون توجه ناظران سیاسی و پژوهشگران علوم اجتماعی واقع شده‌اند (آرمند، ۱۳۹۸).

از نظر بیات، ناجنیش‌ها به کنش‌های جمعی فعالان غیرجمعی گفته می‌شود؛ آن‌ها برآیند رفتارهای یکسان تعداد کثیری از مردم عادی‌اند که کنش‌های پراکنده اما یکسان‌شان تغییرات گسترده‌ای را به‌وجود می‌آورد، حتی اگر این رفتارها تابع هیچ ایدئولوژی یا رهبری و سازمان‌دهی مشخص نباشند.

جنبش‌های اجتماعی، به‌ویژه آن‌هایی که در جوامع غربی به لحاظ سیاسی باز و از نظر تکنولوژیک پیشرفته عمل می‌کنند، «چالش‌های سازماندهی‌شده، بادوام و خودآگاه با قدرتهای موجود» تعریف می‌شوند. آن‌ها غالباً در سازمان‌های خاص تثبیت می‌شوند و ایدئولوژی‌های خاصی بر آن‌ها حاکم‌اند، چارچوب خاصی را در طرح مطالباتشان اختیار می‌کنند درحالی‌که در مقایسه با جنبش‌ها که ویژگی‌های خاص خود را دارند، ناجنیش‌ها در ماهیت خود خصوصیات مشترکی دارند. ناجنیش‌ها، کنش جمعی تابع منافع و هویت‌های مشترک در داخل یک گروه منفرد و متمایز هستند؛ هویت‌های جمعی صرفاً در نهادهای باز و قانونی یا شبکه‌های همبستگی که عموماً به دلیل سرکوب از آن‌ها محروم‌اند ایجاد نمی‌شوند، این همبستگی‌ها نخست در فضاهای عمومی، محلات، گوشه و کنار خیابان، در مساجد، در محل کار، در ایستگاه‌های اتوبوس، در صف جیره‌بندی مواد غذایی، یا بازداشتگاه‌ها، اردوگاه‌های پناهندگان، پارک‌های عمومی، دانشگاه‌ها و استادیوم‌های ورزشی و از رهگذر آنچه آن را «شبکه انفعالی» می‌نامیم، ساخته می‌شوند. در واقع، افراد نمی‌توانند بدون شبکه‌های بسیج‌گری گرد هم آیند. این شبکه‌ها همچون فضاهای مفصل‌بندی برای مخالفان عمل می‌کنند و از راه آنان جنبش با ساخت سیاسی، رسانه‌ها و انجمن‌های گوناگون جامعه مدنی ارتباط برقرار می‌کنند. این شبکه‌ها و به بیانی روابط ساخت‌دهنده، تقاطع شیوه‌های زندگی روزمره، کنش جمعی و سیاست نیز هستند (رئسی‌نژاد، ۱۳۹۷).

بنابراین، مردم به این دلیل تشویق می‌شوند تا در جنبش‌های اجتماعی مشارکت کنند؛ زیرا به آنها معنا می‌بخشد و رویاهای خود را در آن می‌بینند. درواقع، هرگاه هویت فرعی آنها در آستانه نابودی توسط هویت‌های مسلط قرار گیرد یا احساس یأس کنند، در قالب جنبش‌های اجتماعی ظاهر می‌شوند و با بیان نمادها و نشانه‌های خاص هویت خود را باز می‌یابند. آنها برای مشروعیت‌زدایی

¹ Life as Politic

² Politics of Presence

³ Micro-Power

از هویت مسلط، از طریق شبکه‌های خاصی موضوعاتی را برجسته می‌کنند. کنش‌گری بی‌واسطه مانوئل کاستلز (۱۳۹۶) در کتاب شبکه‌های خشم و امید مختصات «جنبش‌های اجتماعی در عصر اینترنت» را چنین تشریح می‌کند:

ارتباط افقی یا شبکه‌ای: این جنبش‌ها، ریزوم‌وار تولید می‌شوند و می‌توانند بدون اینکه یک مرکز قابل شناسایی داشته باشند از طریق تعامل بین هسته‌های چندگانه، کارکردهای هماهنگی و هم‌اندیشی را تضمین کنند. پس نیازی به رهبری رسمی، مراکز فرماندهی و کنترل یا سازمان عمودی برای توزیع اطلاعات یا دستورالعمل‌ها ندارند. این ساختار مرکززدایی شده اولاً، امکان مشارکت در جنبش را به‌دلیل تهباز و بدون مرز بودن، به حداکثر می‌رساند و ثانیاً خطر سرکوب جنبش را کاهش می‌دهد.

ویروسی بودن: ویژگی بارز این جنبش‌ها پخش ویروسی پیام‌ها، تصاویر و افکار از شهری به شهر و کشوری به کشور دیگر است.

دورگه بودن: جنبش‌های عصر اینترنت، مجازی-واقعی هستند؛ بدین معنا که معمولاً در اینترنت آغاز می‌شوند و تنها با اشغال فضای شهری (اشغال ایستای میدان‌های عمومی یا استمرار راهپیمایی‌های خیابانی) به جنبش تبدیل می‌شوند. جنبش همیشه از تعامل میان فضای جریان‌ها در اینترنت و مکان‌های اشغال‌شده در شهر ساخته می‌شود و هیچ‌یک از این دو فضا نمی‌توانند بدون یکدیگر عمل کنند.

محلی-جهانی بودن: این جنبش‌ها از این جهت محلی‌اند که در کشورهای خاصی ایجاد می‌شوند؛ در عین حال، به سراسر جهان متصل هستند؛ بنابراین، به‌طور هم‌زمان محلی-جهانی هستند.

خودجوش بودن: این جنبش‌ها معمولاً بر اثر خشم یا نفرت (ناشی از یک رویداد خاص) به‌طور خودجوش برانگیخته می‌شوند و اگرچه از یک فراخوان اینترنتی سرچشمه می‌گیرند، اما حتی منبع فراخوان برای کنش‌گران چندان اهمیتی ندارد.

بی‌رهبری: این جنبش‌ها به‌دلیل بی‌اعتمادی عمیق به هرگونه نمایندگی و تفویض قدرت و همچنین احساس مورد خیانت یا بازیچه قرارگرفتن از سوی سیاست‌مداران، بی‌رهبر هستند؛ از طرف دیگر، به‌دلیل روابط افقی و مبتنی بر تعامل بین هسته‌های چندگانه، کارکردهای هماهنگی و هم‌اندیشی تضمین می‌شود و نیازی به رهبری رسمی و یا سازمان عمودی برای توزیع اطلاعات ندارند.

بی‌برنامگی و خودتأمل‌گری: این جنبش‌ها به‌ندرت برنامه دارند، جز هنگامی که برای یک مسأله واحد شفاف مثل سقوط رژیم دیکتاتوری، تمرکز می‌کنند. خواسته‌های مختلف و انگیزه‌های نامحدود کنش‌گران جنبش، امکان برنامه‌مند شدن را از بین می‌برد؛ زیرا جنبش‌ها معمولاً آرمان‌شهر نوینی از دموکراسی شبکه‌ای شده را طرح‌ریزی می‌کنند که مبتنی بر تعامل بین اجتماعات محلی و مجازی است. در عین حال، این جنبش‌ها به‌طور مداوم خود را مورد پرسش قرار می‌دهند. پرسش‌هایی درباره آنچه هستند و آنچه می‌خواهند به‌دست آورند؛ این خودتأملگری در فرآیند هم‌اندیشی در مجمع‌های مستقر در فضاهای اشغال شده و اندیشه‌گاه‌های مختلف اینترنتی، وبلاگ‌ها و بحث‌های گروهی در شبکه‌های اجتماعی، آشکار است.

بی‌خشونت: این جنبش‌ها برای فشار آوردن بر مقامات سیاسی و سازمان‌های تجاری از طریق نافرمانی مدنی مسالمت‌آمیز اقدام می‌کنند؛ هرچند گاهی خشونت پلیس موجب اعمال خشونت از سوی کنش‌گران جنبش می‌شود.

ناجنبش‌ها می‌توانند حکومت‌مندی یک دولت را تضعیف کنند یا به آن ضربه بزنند؛ زیرا دولت‌ها بیرون از جامعه نیستند که تنها از رهگذر سرکوب بر آن حکومت کنند. بلکه منطق خود را به بافت جامعه، به هنجارها، قواعد، نهادها و مناسبات قدرت می‌تند. کارکرد ناجنبش‌ها این منطق قدرت را به چالش می‌گیرد. دولت‌ها ممکن است به‌طور قابل فهمی تلاش کنند تا رفتارهای برانداز ناجنبش‌ها را برای مثال با ادغام آن‌ها در منطق قدرت خودشان از کار ببندازند؛ اما این کار آسان نخواهد بود، زیرا گرایش فزاینده مطالبات در ناجنبش‌ها ممکن است توانایی دولت را برای خنثی کردن تأثیرات آن‌ها تضعیف کند. درنهایت اگر دولتی بخواهد به مطالبات آن‌ها پاسخ دهد، ممکن است تأثیر آن اصلاح جدی خود دولت باشد. (بیات، ۱۳۹۰: ۳۷)

۲.۱. رسانه‌های نوین

امروزه وسایل ارتباطی پهنه وسیع تری را به لحاظ مفهومی و عملیاتی در عرصه زیست انسانی، بافتارهای فرهنگی و ساختارهای اجتماعی دربرمی گیرند. رسانه اصطلاحی است که شامل طیف وسیعی از وسایل ارتباطی مدرن چون تلویزیون، سینما، ویدئو، رادیو، عکس، آگهی‌ها، روزنامه‌ها و مجلات، موسیقی ضبط شده، بازی‌های رایانه‌ای و اینترنت است که نشان‌دهنده اثرگذاری و دسترسی آن‌ها به مخاطبان کثیری است (نیکونهاد و فتحی، ۱۳۹۹). رسانه‌ها با توجه به گسترش فزاینده وسایل الکترونیکی ارتباطی نظیر موبایل و شبکه‌های اجتماعی که در کمترین زمان ممکن و با صرف هزینه اندک در اختیار کاربران قرار می‌گیرند به صورت لحظه‌ای موازی با زیست بشری هستند. جریان‌های اطلاعات از مسیر خطی یک‌سویه به مسیرهای چندگانه پایگاه‌های رسانه‌ای تحول یافته‌اند که امکان ارتباطات مستقیم، دسترسی بیشتر به اطلاعات، اشتراک اطلاعات و توسعه بیشتر و بهتر را فراهم می‌کنند (حاجی محمدی و بیجرانلو، ۱۳۹۳: ۱۰۸).

از زمانی که دفتر سابق ارزیابی تکنولوژی ایالات متحده، مطالعات پیش‌تازانه «اتصالات بحرانی» خود را منتشر کرد، هم‌گرایی به عنوان یک موضوع در دستورکار قرار گرفت. بعدها در همان دهه، اتحادیه اروپا موضوع مشابهی را برای رویکرد جدیدش در سیاست ارتباطی اتخاذ کرد. هم‌گرایی تکنولوژیکی یعنی: مرزهای بین تکنولوژی‌های اطلاعاتی و شبکه‌های ارتباطی از نظر تکنولوژیکی در حال محو شدن هستند و شبکه‌هایی که قبلاً از هم جدا بودند بیشتر و بیشتر به هم پیوسته می‌شوند تا خدماتی از همان نوع را ارائه دهند. بطور مثال: رایانه و ارتباطات راه دور در هم‌گرایی به تله‌ماتیک هستند و یا رایانه‌های شخصی و تلویزیون شبیه‌تر می‌شوند. پارادایم در حال ظهور سیاست ارتباطات و رسانه، اساساً با یک منطق اقتصادی و تکنولوژیکی پیش می‌رود و هنجارهای مرتبط از نظر نقش، به‌طور قابل توجهی بیشتر «ارتباطی» و کمتر «سیاسی» یا «فرهنگی» هستند (کویلنبرگ و مک کوایل، ۱۳۹۴).

در نظام نوین رسانه‌های جهانی، به علت تنوع بخشی، احتمالاً شاهد چندگانگی دهکده‌های کاملاً متفاوت جهانی خواهیم بود که همه آن‌ها به نظام جدید رسانه‌ها وصل خواهند بود (نیکونهاد و فتحی، ۱۳۹۹). رسانه‌ها وظیفه اتصال قسمت‌های کوچک زندگی اجتماعی را به قسمت‌های بزرگ‌تر فرهنگی، سیاسی و اقتصادی آن برعهده دارند؛ رسانه‌ها منجر به نزدیکی و همگن‌سازی سلیقه‌ها، خواست‌ها و انتظارات تمامی مخاطبین خویش می‌شوند و متعاقب آن خرده‌فرهنگ‌ها و فرهنگ‌های خاص و مجزا ناپدید می‌شوند. رسانه‌های جدید، باعث فردیت بیشتر و میل اجتماعی کمتر می‌شوند. درواقع رسانه‌های جدید به بی‌ارزش کردن سیاست دامن زده‌اند. با گسترش رسانه‌ها، مخاطبان نیز دچار تحول شده‌اند. دنیاهای اجتماعی کثرت‌گراتر و هویت‌ها تاحدی ناهمگن‌تر شده‌اند. گفتمان‌های موجود در باب رسانه‌های جدید و سیاست را نمی‌توان به آسانی از هم تفکیک نمود. در این زمینه دو نظر وجود دارد:

موقعیت پیش‌رونده تکنولوژیکی: این نظر حاکی است که رسانه‌های جدید، به ویژه دیجیتال، فضا و هویت‌های سیاسی را بازسازی کرده و می‌کنند و اشکال جدید هویت، اجتماع، قلمرو، حاکمیت، فرهنگ و جامعه را ایجاد می‌کنند که البته این تغییرات با دیدی خوش‌بینانه نگریسته می‌شود.

دیدگاه منفی به رسانه‌های جدید: یعنی رسانه‌های جدید به اشاعه تجاری‌سازی اقتصاد جهانی و تعدیل فرهنگ می‌پردازند و دارندگان این دیدگاه، تغییرات سیاسی حاصل از رسانه‌های جدید را «بیماری دموکراتیک» می‌نامند و رسانه‌ها را ابزاری برای سوءاستفاده‌ها و شکل دهی به سیاست می‌دانند. این رسانه‌ها فضای عمومی را مخدوش می‌کنند و به همسان‌سازی تجربیات فرهنگی می‌پردازند (آکسفورد و هاگینز، ۱۳۸۷). رسانه‌های جدید نوعی به هم‌ریختگی هنجاری و هرج و مرج به‌وجود می‌آورند. از نظر آنها رسانه‌های جدید دارای هیچ منطق مستقل و هیچ پویایی فراگیری نیستند که جایگزین شیوه‌های تثبیت شده گردد.

رسانه‌های ارتباطی نوین در بستر شبکه‌های اجتماعی اینترنتی علاوه بر تمرکززدایی، ظرفیت بالا، انعطاف پذیری، فرامتنی، مجازی و شبکه‌ای بودن دارای برخی ویژگی‌های منحصربه‌فرد هستند. این ویژگی‌ها شامل موارد زیر است:

سرعت انتشار: سرعت پخش پیام‌های ارتباطی از طریق رسانه‌های نوین ارتباطی اکنون به حدی پیشرفت کرده است که این وسایل می‌توانند چگونگی وقایع را در همان لحظات وقوع پخش کنند و استفاده کنندگان بی‌شمار خود را از فواصل دور به‌طور غیرمستقیم در صحنه وقایع شرکت دهند. (معمذنژاد، ۱۳۹۴: ۱۶۴) نگاهی به جنبش‌های اجتماعی شکل گرفته در بستر شبکه‌های

مجازی در فواصل سال‌های ۲۰۰۸ در کشورهای نظیر تونس، ایسلند، مصر، جنبش وال استریت و غیره بیانگر آن است که به محض روی دادن هرگونه حادثه‌ای که سبب گردهم‌آمدن اجتماعی از شهروندان در زمینه مسئله‌ای خاص می‌شود، بهترین وسیله‌ی ارتباطی از لحاظ سرعت انتشار جهت انسجام گروه‌ها و شهروندان حول آن موضوع، رسانه‌های نوین ارتباطی‌اند. در روزگاری که هنوز وسعت شبکه‌های ارتباطی بدین صورت فردی و عمومی نشده بود و تحول فناوری‌های ارتباطی بدین گونه امروزی تکامل نیافته بود، مک لوهان معتقد بود که: «امروزه سرعت انتشار اطلاعات به نحوی است که عمل و عکس‌العمل‌ها تقریباً به‌طور هم‌زمان صورت می‌گیرند.» (نیکونهاد و فتحی، ۱۳۹۹)

مداومت انتشار: درواقع وسایل مختلف ارتباط جمعی بدون انقطاع در تمام ساعات شبانه‌روز فعالیت می‌کنند و به‌طور منظم و مداوم، پیام‌های فراوان خود را در اختیار استفاده‌کنندگان می‌گذارند. رسانه‌های نوین به‌شدت به‌هم‌پیوسته و درهم‌آمیخته‌اند و داده‌ها و تصاویر ذهنی و نمادها را با یکدیگر رد و بدل می‌کنند. (ساروخانی، ۱۳۹۱: ۱۵۲) به عنوان مثال، در جریان اعتراضات و جنبش‌های شکل گرفته در کشور اوکراین در سال ۲۰۱۳، در شرایطی که کشور اوکراین سانسور بزرگی درباره انعکاس اعتراضات و انگیزه‌های معترضین در رسانه‌های رسمی اعمال می‌کرد، بهترین وسیله برای آگاهی دادن به افراد خارج از مرز و حتی شهروندان اوکراینی، شبکه‌ها و اپلیکیشن‌های پیام‌رسان اینترنتی بودند که بدون وقفه و به‌صورت مستقیم تحولات اوکراین را پوشش می‌دادند. بنابر آمار موجود، نیمی از معترضین اوکراینی از طریق فیس‌بوک از محل بعدی تظاهرات مطلع می‌شدند و ظرف یک هفته از شروع ناآرامی‌ها، پست‌ها و مطالب درباره ناآرامی‌های این کشور در شبکه‌های فیس‌بوک، توئیتر و اینستاگرام به تعداد ۸۸ میلیون و ۲۰۴ هزار و ۲۷۸ مورد رسید (کاستلز، ۱۳۹۶). لازم به ذکر است که هنگامی که جنبش‌های اجتماعی، دولت‌ها را تهدید می‌کنند، غالباً اطلاع‌رسانی دقیق و مناسبی انجام نخواهند داد و جریان اطلاع‌رسانی رسانه‌های مخالف را نیز با اختلال مواجه می‌کنند، تحت چنین شرایطی بهترین شیوه جهت مداومت انتشار و دسترسی به اخبار و تحولات، رسانه‌های شبکه‌ای شده‌ی اجتماعی خواهد بود که کانون‌های تولید خبر و ابزارهای خبرپراکنی آن‌ها دور از دسترس اطلاعاتی و امنیتی دولت‌مردان است (نیکونهاد و فتحی، ۱۳۹۹).

وسعت انتشار: خصلت رسانه‌های امروزی سیر به‌سوی جهانی‌شدن است و ارتباطات جهانی در پرتو رسانه‌های نوین نسبت به دوره‌های قبل تسهیل شده است. از سوی دیگر، گویا مخاطبان هرچه منبع ارسال را دورتر می‌انگارند، بیشتر آن را باورپذیر می‌شمارند؛ یعنی مردم دنیا همواره آرزو داشته‌اند که هرچه زودتر و از هرچه دورتر، خبر بگیرند و رسانه‌های مدرن این دو آرزوی اسطوره‌ای را برآورده ساخته‌اند. می‌توان چنین نتیجه گرفت که تحت تأثیر تغییرات و رشد سریع ارتباطات و اطلاعات، به‌ویژه ظهور رسانه‌های جدید، امروزه مبادله صوت، تصویر و متون، ابعادی جهانی و فراملی یافته است. (حاجی‌محمدی و بیچرانلو، ۱۳۹۳: ۲۰)

خودمختاری و غیر حاکمیتی بودن: اگرچه در نسل اول رسانه‌ها، حاکمیت‌ها کنترل‌کننده و تولیدکننده گفتمان‌های رسمی در سطح جامعه بودند و رسانه‌ها به عنوان منعکس‌کننده و مبلغ ایدئولوژی رسمی و مورد دلخواه حکومت‌ها عمل می‌کردند، در نسل نوین رسانه‌ها و در بستر اینترنت، دستور کارهای سیاسی را نه حکومت‌ها بلکه شهروندان تعیین می‌کنند. می‌توان گفت که یکی از ویژگی‌های بارز جهانی‌شدن و به‌ویژه فضای مجازی، مرززدایی و تمرکززدایی است. طراحی رسانه‌های جدید بر محوریت کاربران و حذف حلقه‌های واسطه موجب شده است تا فرآیند دروازه‌بانی اطلاعات در این شبکه‌ها رنگ ببازد و عرصه جدیدی برای احیای هویت، فراروی بازیگران سیاسی و اجتماعی نمایان شود.

تعاملی بودن: برخلاف گذشته که جریان اطلاعات بیشتر روندی یک‌سویه داشته، امروزه به دلیل رشد فناوری ارتباطی، این روند حالت دوسویه به خود گرفته و درنتیجه زمینه رشد مشارکت را برای همه شهروندان فراهم نموده است. پیشرفت حوزه‌های زیرساختی، سخت‌افزاری و نرم‌افزاری موجب تکامل کیفیت ارتباطات در عرصه ارتباطات شده و این روند نه‌تنها وضعیت انتقال پیام یک‌طرفه را در رسانه تغییر داده، بلکه از تعامل‌های مبتنی بر پیام‌های متنی، عبور نموده و رسانه‌های نوین خود را در شکل کامل چندرسانه‌ای-تعاملی به رخ کشیده و از توانایی انتقال پیام متنی، صوتی و تصویری و ویدئویی برخوردار شده‌اند. (بابایی و فهیمی‌فر، ۱۳۹۲) همچنین سازوکارهای تعاملی اینترنت، به‌عنوان عرصه پیدایش رسانه نوین به مفهوم خاص آن، امکان تعامل و تبادل و اشتراک اطلاعات دو و چندجانبه را در محیط سایبر از طریق ابزارهایی همانند وبلاگ‌ها، ویکی‌ها، پادکست‌ها، ایمیل، گروه‌های

مباحثه، اتاق‌های گفت‌وگو، انجمن‌های گفت‌وگو، لیست‌های پستی، آ.اس.اس، سیستم‌های ثبت پیام و سیستم‌های پیام فوری و غیره فراهم کرده است.

۲. پیشینه تجربی

۱.۲. مطالعات داخلی

در میان پژوهش‌های داخلی، مهم‌ترین پژوهش در این حوزه از سوی ایوب نیکونهاد و محمدجواد فتحی (۱۳۹۹) ارائه شد؛ این پژوهشگران با بهره‌گیری از روش اسنادی-کتابخانه‌ای درصدد پاسخ به این سؤال بودند که تأثیرات فرهنگی رسانه‌های نوین بر معنا و کنش جنبش‌های اجتماعی جدید کدام‌اند؟ در پاسخ می‌توان گفت که در پارادایم سیاست فرهنگی، ابزار کنترل، شکل‌دهی ترجیحات و هدایت افکار عمومی در دستان رسانه‌هاست. امروزه رسانه‌های نوین، انحصارات گذشته را با برقراری انحصارات تازه و جدید پایمال کرده و سرچشمه‌های قدرت و نفوذ را از یک گروه اجتماعی به گروه‌های متکثر دیگر منتقل نموده‌اند. رسانه‌های جدید نه فقط مراکز قدرت تازه‌ای ایجاد می‌کنند، بلکه شیوه‌های فکری و ارتباطی نوینی را به‌وجود می‌آورند که آفریننده درک و برداشت‌های نو و ویژه‌ای در تمام زمینه‌های زندگی و مظاهر آن، از جمله سیاست، اقتصاد، فرهنگ و امثال این‌ها هستند. رسانه‌های نوین ضمن داربودن ویژگی‌هایی نظیر وسعت، سرعت و مداومت انتشار همراه با خودمختاری، غیرحاکمیتی‌بودن و تعاملی بودن دارای کارکردهای مهمی از جمله نظارتی، اطلاع‌رسانی، آموزشی، هدایت و رهبری، فرهنگ‌سازی، سرگرم‌سازی، هویت‌بخشی، روایت‌گری و همگن‌سازی هستند. همین ویژگی‌ها بستر مناسبی را برای جنبش‌های اجتماعی فراهم ساخته است که با صرف هزینه کمتر و امنیتی فیزیکی و روانی بیشتر تحرکات خود را در جهت نیل به اهداف موردنظر شروع کنند. لذا میان رسانه‌های نوین و جنبش‌های اجتماعی نوین ارتباط تنگاتنگی وجود دارد که از این رهگذر مسائلی از جمله تعامل چندسویه شبکه‌سازی‌شده، هماهنگی‌سازی و بسیج منابع، ارتقای سطح کنش‌ها تا مقیاس جهانی، جذب و بسیج نیرو از سراسر جهان و ایجاد امنیت روانی و فیزیکی بیشتر برای اعضای جنبش‌ها از زمره قابلیت‌های جدیدی است که رسانه‌های نوین در اختیار جنبش‌های اجتماعی نوین قرار داده است.

حسین انصاری فرد و حمید صالحی (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان «واکاوی جامعه شناختی ناآرامی‌های اجتماعی سال ۱۴۰۱ ایران با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی» از منظر نظریه جنبش‌های نوین اجتماعی آلن تورن بر پایه سه عنصر جهت‌گیری‌های فرهنگی، مؤلفه‌های جنبش‌ساز و شیوه‌های کنش جنبش مذکور را تطبیق نموده و به این نتیجه رسیده‌اند عمده فعالیت معترضان در فضای مجازی شکل گرفته که طی یک دهه اخیر با رشد رسانه‌های اجتماعی و فضای مجازی آگاهی و مطالبات عمومی زیادت‌ر شده و این خود زمینه تقابل با حکومت را افزایش داده است.

خلیل‌اله سردارنیا و هنگامه البرزی (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل اعتراضات صنفی-اجتماعی اخیر در ایران از منظر نظریه سیاست خیابان» به این نتیجه می‌رسند که این اعتراض‌ها به لحاظ ماهوی از نوع خودانگیخته، بدون رهبر، مستمر و زنجیروار، ارتباطات افقی با اعتراض‌های مشابه و ویژگی‌های دیگر بوده‌اند.

محمدرضا تاجیک در کتاب «زیست‌جنبش» (۱۳۹۸) تلاش می‌کند تصویری از تکرر کنش‌های جمعی در سالیان اخیر، با نگاهی به تحولات اجتماعی و سیاسی دو دهه اخیر در ایران، ارائه دهد. همچنین در مقاله‌هایی به نوشته علیرضا سمیعی اصفهانی و سجاد میرالی (۱۳۹۴) با عنوان «غیرجنبش‌های اجتماعی؛ الگویی نظری برای تبیین کنش انقلابی مردم مصر» و حسین آرمند (۱۳۹۸) با عنوان «جنبش و ناجنبش در تحولات اخیر غرب آسیا»، از نظریه ناجنبش‌های اجتماعی برای تحلیل تحولات اخیر غرب آسیا استفاده شده است.

نتایج پژوهش «فرایند تغییرات فرهنگی ایرانیان» توسط حسن رضایی بحرآباد و همکاران (۱۳۹۸) نشان می‌دهد که تفاوت میان پرورش اجتماعی اولیه و ثانویه و ایجاد ناهماهنگی شناختی و تغییر منابع شناختی منجر به تغییرات فرهنگی او در طول زمان می‌شوند. همچنین الگوهای تغییر در مردان عمدتاً متأثر از وقایع کلان سیاسی و اجتماعی و در مورد زنان مبتنی بر تجارب زیسته و احوالات شخصی است.

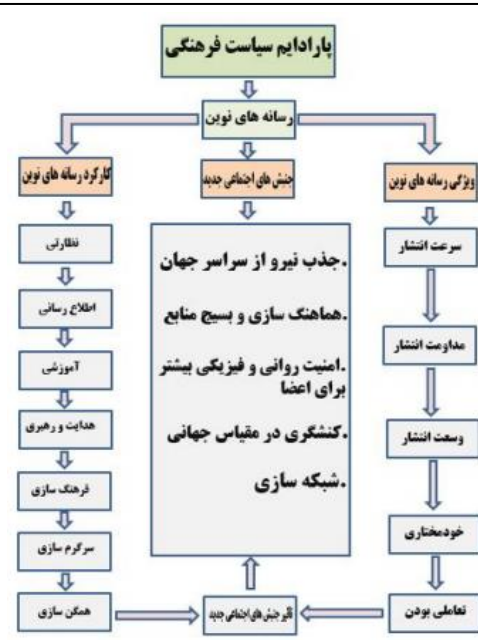
راضیه حسنی و مسعود اخوان کاظمی (۱۳۹۹) نیز در پژوهشی به بررسی ناجنبش‌های زنان در ایران پرداخته و دریافتند که پیوند مفهوم «ناجنبش» و «ریزقدرت» نشان می‌دهد که حتی شخصی‌ترین امور زندگی (مانند بدن و سبک پوشش و غیره) قادر به تغییر چشم‌اندازهای سیاسی و اجتماعی است.

۲.۲. مطالعات خارجی

تحلیل علل و عوامل شکل‌گیری زیست‌جنبش‌ها و ناجنبش‌های اجتماعی، موضوع چند پژوهش برجسته در سال‌های اخیر بوده است. از میان پژوهش‌های خارجی، شاخص‌ترین این پژوهش‌ها را می‌توان در آثار «آصف بیات» مشاهده کرد؛ به‌طور مشخص در کتاب «زندگی هم‌چون سیاست: چگونه مردم عادی خاورمیانه را تغییر می‌دهند» (۱۳۹۰) او به ارائه مفهوم ناجنبش اجتماعی و تحلیل تغییرات سیاسی تدریجی در خاورمیانه براساس آن می‌پردازد. تأکید او بر این است که توده‌های جوامع در حال توسعه با شیوه زندگی اجتماعی و حضور خیابانی خود در حال برهم‌زدن نظم و قواعد استبدادی-کاپیتالیستی موجود در نظام شهری این جوامع هستند؛ همچنین در کتاب دیگری با عنوان «سیاست‌های خیابانی؛ جنبش تهری‌دستان در ایران» (سال ۱۳۹۱) با نگاهی بوم‌شناسانه به دنبال تحلیل تحولات اجتماعی در منطقه غرب آسیا است. از نظر بیات در حال حاضر حتی مردم عادی، تهری‌دستان شهری، زنان و جوانان در حال آشنایی با جهان هستند. این آشنایی در هنگامه نارضایتی از وضع موجود جامعه، افراد را به سمت تغییر در جوامع‌شان از رهگذر مطلوبیت‌های جهانی سوق می‌دهد. آنان از طریق فضاهای جدید می‌کوشند نارضایتی خود را بر زبان آورند و به‌منظور دستیابی به زندگی بهتر ابراز وجود کنند. ابزارهای تغییر جوامع، صرفاً به تظاهرات و انقلاب توده‌ای محدود نمی‌شود، بلکه بازتاب بسیج مردمی‌اند، ولی بیشتر به آنچه وی «ناجنبش» می‌نامد، روی می‌آورند. سپس در کتاب «انقلاب بدون انقلابیون» (۱۴۰۲) ابعاد دیگری از این پدیده را مورد بررسی قرار می‌دهد؛ ابعادی که با ناکامی انقلاب‌های عربی در نهادینه‌سازی دموکراسی برجسته شدند، یعنی کاستی‌های انقلاب‌های برخاسته از ناجنبش‌های اجتماعی در تأسیس دموکراسی و البته افق‌های آینده. مانوئل کاستلز در کتاب «شبکه‌های خشم و امید: جنبش‌های اجتماعی در عصر اینترنت» (۱۳۹۶) به محوریت نظریه‌ای در باب سبک کنش‌گری جدید جنبش‌های اجتماعی در عصر اینترنت به تحلیل برخی از شاخص‌ترین رویدادهای انقلابی و جنبش‌های اجتماعی قرن ۲۱ میلادی در جوامع مختلف می‌پردازد تا روایی جهان‌شمول نظریه خویش را اثبات نماید. مطالعات موردی او شامل بهار عربی تونس و مصر، جنبش خشمگین‌ها در اسپانیا و وال‌استریت در آمریکا است.

۳. مدل مفهومی

با توجه به این مبانی نظری در معرفی ناجنبش‌ها، در سال‌های اخیر منطقه غرب آسیا و شمال آفریقا نمونه‌های فراوانی از این ناجنبش‌ها را تجربه نموده است. این تحولات بیشتر شامل اعتراضات خیابانی پراکنده، بدون برنامه و هدف مشخص بوده‌اند. در ارتباط با مفهوم جنبش اجتماعی و مصادیق آن در ایران در فاصله زمانی ۱۳۸۸-۱۳۹۸ چهار جنبش اجتماعی عمده در حیات سیاسی-اجتماعی ایران پدیدار شده‌اند: جنبش جوانان با محوریت دانش‌آموزان و دانشجویان، جنبش کارگری و جنبش زنان (قاسمی، ۱۳۹۰). بر همین اساس کامل‌ترین مدل مفهومی حاصل از مطالعات پیشین در پژوهشی که با موضوع «بررسی کارکردها و تأثیر رسانه‌های نوین بر معنا و کنش جنبش‌های اجتماعی جدید» (نیکونهاد و فتحی، ۱۳۹۹) تدوین گردید در شکل ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱. مدل مفهومی تأثیر رسانه های نوین بر معنای جنبش های اجتماعی جدید

روش شناسی پژوهش

این پژوهش با روش کیفی و با رویکرد توصیفی-توسعه ای انجام شده است. زیرا قصد دارد با بررسی عمیق چرخه حیات ناجنبش های اجتماعی اخیر در سطح ایران به تبیین نقش واقعی رسانه در ایجاد و گسترش ناجنبش ها پرداخته، و با ارائه الگوی نظام مند، مؤلفه ها و عوامل مؤثر بر آن را تدوین نماید. روش اصلی تجزیه و تحلیل بر نظریه داده بنیاد (گرنند تئوری) استوار است. علت اصلی انتخاب روش نیز به دلیل فقدان مبانی نظری کافی برای تدوین فرضیه و آزمون، و فرایند این پژوهش جهت گردآوری سازمان یافته داده ها و تحلیل استقرایی آنها جهت تأمین نیازهای پژوهشی و ارائه الگوی مستند و مدون می باشد. جامعه آماری با توجه به ماهیت فرارشته ای موضوع پژوهش، شامل خبرگان و صاحب نظران حوزه جامعه شناسی، رسانه و علوم ارتباطات و علوم سیاسی می باشند. حجم نمونه مورد نظر نیز شامل ۷ نفر از خبرگانی می باشد، که دارای مدرک تحصیلات تکمیلی از مراکز دانشگاهی و یا از سطوح مدیریتی و کارشناسی دارای سابقه کاری در حوزه مرتبط با موضوع هستند که با روش غیرتصادفی و هدفمند و ترکیب متناسبی از متخصصان حوزه های محوری پژوهش انتخاب شده اند و از طریق مصاحبه نیمه ساختار یافته شامل ۶ سؤال محوری در بهمن ماه سال جاری مورد مصاحبه عمیق قرار گرفتند. با توجه به دستیابی به اشباع نظری در مصاحبه ها، و بهره گیری از یافته های پژوهش های مرتبط پیشین، به تعداد فعلی جامعه آماری بسنده گردید.

جهت روایی محتوایی و پیش بین پژوهش نیز سؤالات مصاحبه طی هم اندیشی با استاد راهنما و بهره گیری از مقالات مشابه، اصلاح و تعیین گردید و جهت افزایش پایایی، داده های حاصل از مصاحبه با داده های حاصل از مطالعات اسنادی ارزیابی و مقایسه گردید که یافته های نسبتاً یکسانی داشتند. علاوه بر این، یافته های اولیه حاصل از تحلیل مضامین داده های پژوهش، بار دیگر به مصاحبه شوندگان ارائه گردید و مورد بازآزمایی و ارزیابی و اصلاح قرار گرفت تا قابلیت اطمینان یافته ها افزایش یابد.

یافته های پژوهش

جمعیت شناختی

باتوجه به ماهیت بین رشته ای موضوع پژوهش میان "مدیریت رسانه" و "جامعه شناسی"، جامعه آماری شامل سه سطح از خبرگان و صاحب نظرانی حوزه مورد نظر، و یا دانش آموختگان تحصیلات تکمیلی در عرصه رسانه یا جامعه شناسی از مراکز

دانشگاهی؛ و یا فعالان رسانه‌ای در سطوح مدیریتی با حداقل ۱۰ سال سابقه کار می‌باشند که اطلاعات جمعیت شناختی اعضای جامعه در جدول شماره ۱ ذکر شده است.

جدول ۱. مشخصات جمعیت شناختی اعضای جامعه آماری

سمت	تحصیلات	سابقه شغلی
عضو هیئت علمی دانشگاه جامع انقلاب اسلامی-تهران	دکتری جامعه شناسی	مدیر گروه آموزشی مدیریت رسانه مسئول پروژه پژوهشی بررسی جنبش‌های اجتماعی در ایران معاصر
عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی تهران	دکتری علوم سیاسی	مدیرمسئول روزنامه‌های کثیرالتنشر کارشناس و تحلیل‌گر مسائل سیاسی و رسانه‌ای
کارشناس و مدیر رسانه	دانشجوی دکتری مدیریت رسانه	مدیر سمن رسانه‌ای
مدیر اجرایی رسانه	کارشناسی ارشد مدیریت رسانه	مدرس کارگاه‌های عملیات روانی و سواد رسانه
مدیر امور اجتماعی و امنیتی	کارشناسی ارشد مدیریت اطلاعات راهبردی	ایفای نقش فرماندهی در پیشگیری و کنترل اغتشاشات اخیر تهیه سند بررسی امنیتی ماهیت و چگونگی اغتشاشات سال ۱۴۰۱ در سطح کشور
مدیر اجرایی استانداری	دکتری علوم سیاسی-مطالعات منطقه‌ای	تهیه دستورالعمل مقابله با ناآرامی‌ها و اغتشاشات برگزاری جلسات دوره‌ای کارشناسی با حضور رده‌های ذیربط
فعال رسانه‌ای	کارشناسی ارشد مدیریت رسانه	دانشجوی دوره دکتری مدیریت رسانه دانشگاه جامع انقلاب اسلامی

همچنین جهت افزایش روایی و پایایی پژوهش از نظرات یکی از خبرگان علمی عضو شورای علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی و همچنین یکی از پژوهشگران اجتماعی دانش آموخته علوم سیاسی و پژوهشگر اجتماعی نیز بهره‌برداری گردید.

یافته های توصیفی

چهار صاحب نظر طی مصاحبه، ضمن تأکید بر اهمیت موضوع پژوهش اظهار داشتند که مقابله با منابع تولید پیام در رسانه‌های نوین مشکل است و تعدد این منابع منجر به چالش کشف کانون‌های خبری و تولید پیام می‌گردد؛ چرا که رسانه‌های که غالباً از فواصل مکانی طولانی با کشور درگیر بحران‌ها و جنبش‌های اجتماعی، اقدام به راهبری و تدوین و مخابره پیام به کاربران خود می‌کنند.

همچنین سه مدیر و کارشناس اجرایی حوزه موردنظر نیز عنوان نمودند که از جمله بسترهای ناامن‌ساز روانی مردم در اعتراضات سال ۱۳۹۸، شبکه‌های خارجی دشمنان انقلاب بود که با قطع اینترنت و فعال‌سازی اینترنت ملی در حدود بسترهای موجود، تاحدود زیادی به کنترل اغتشاشات غیرمردمی منجر شد. در آبان‌ماه با پدیده‌ای کم‌نظیر مواجه بودیم که از یک سو فراگیری و پراکندگی کم‌سابقه‌ای داشته است و از سوی دیگر سازمان‌دهی آن در سطح جغرافیایی کوچک‌تری نظیر محله صورت می‌گرفته است. همچنین خواست و هدف تعیین‌شده و مشخصی در میان معترضان وجود نداشت. در اعتراضات سال ۱۳۹۸ کمتر شعاری از سوی معترضین شنیده شد، یا مانیفستی درباره آن ارائه نشد. افرادی نبودند که به طور رسمی یا غیررسمی، این نقش را برعهده گیرند که خشم و اعتراض را به معنای معینی ترجمه و بازنمایی کنند. رخداد‌های آبان، پدیده‌ای پراکنده بوده است. منظور از این پراکندگی آن است که در موقعیت‌های زمانی و مکانی متفاوت، معترضین پیوند ارتباطی در فراخوان‌ها، شعارها، مکان‌ها، استراتژی‌های مقاومت و غیره با یکدیگر نداشته‌اند. نداشتن رهبر یا رهبرانی که بتوانند عامل و نماد انسجام باشند نیز شانس به‌وجودآمدن تشکل و سازمان‌دهی را محدودتر می‌کرد. درنهایت، قطع اینترنت و عدم بهره‌گیری معترضین از شبکه‌های مجازی دست‌کم در روزهای اعتراضات، امکان شکل‌گیری نوعی از سازمان‌دهی شبکه‌ای را نیز متفی کرد.

یافته های استنباطی

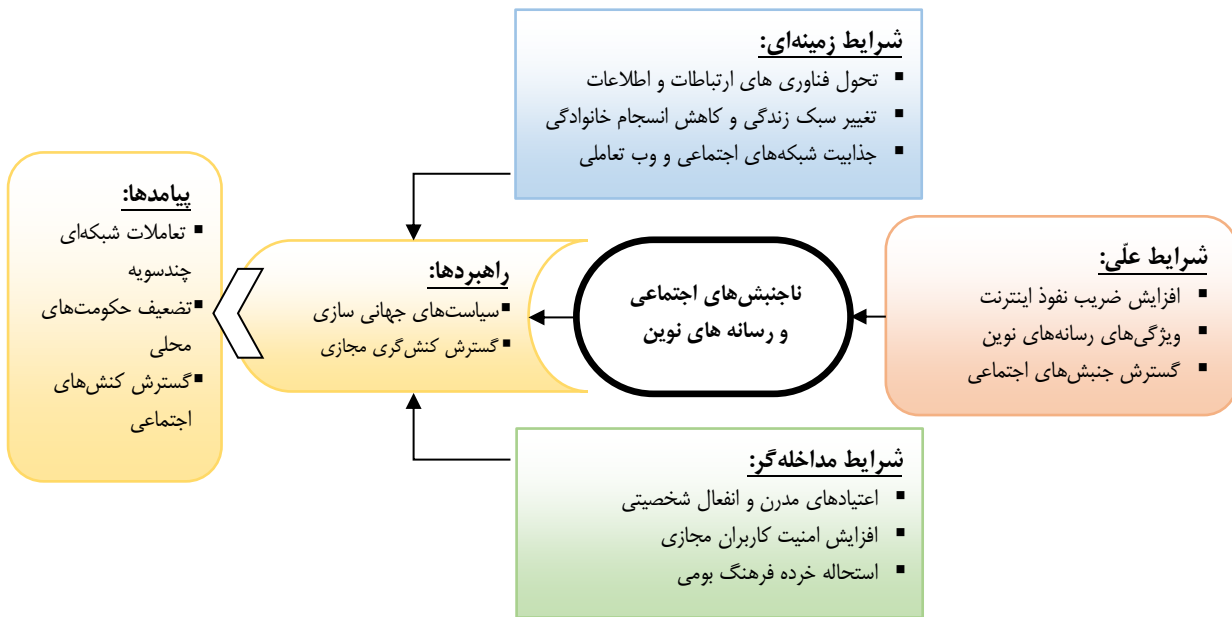
نتایج حاصل از تحلیل مصاحبه های عمیق که در مجموع شامل ۴۲ سؤال بودند تعداد ۲۱۷ متن کدگذاری گردید که از این تعداد، ۴۹ متن (۲۲.۶ درصد) مربوط به شرایط علی، ۴۱ متن (۱۸.۹ درصد) مربوط به مقوله محوری، ۵۲ متن (۲۴ درصد) مربوط به شرایط زمینه ای، ۳۰ متن (۱۳.۸ درصد) مربوط به شرایط مداخله گر، ۲۶ متن (۱۲ درصد) مربوط به راهبردها و ۱۹ متن (۸.۷ درصد) مربوط به پیامدها بودند. به عبارت دیگر توجه خبرگان و کارشناسان بیشتر به شرایط علی و زمینه ای موضوع بوده است. باتوجه به اهمیت تلفیق داده ها در نظریه پردازی داده بنیاد، طی کدگذاری باز، مقوله ها شکل داده شد و سپس در کدگذاری محوری، مقوله ها به طور نظام مند بهبودیافته و با زیرمقوله ها پیوند داده شد. در مرحله سوم از کدگذاری، کدگذاری گزینشی انجام شد و بر همین اساس داده های پژوهش در محورهای موردنظر طبقه بندی شد که نمونه ای از این طبقات در جدول ۲ نمایش داده شده است.

جدول ۲ - نمونه ای از مراحل کدگذاری و شکل دهی به طبقات اصلی

بُعد	کدگذاری باز	مقوله انتخابی
علی	- اینترنت محصول اصلی تحولات تکنولوژیکی عصر حاضر - دسترسی کشورهای مختلف و رده های سنی مختلف - بیش از یک میلیارد نفر کاربر اینترنت و نزدیک به دو میلیارد نفر دارای تلفن همراه می باشند. - شهرهای سایبرنتیکی خاستگاه نسل نو و جوان	افزایش ضریب نفوذ اینترنت
زمینه ای	- سرعت و شتاب رشد تکنولوژی در جهان - عصر اطلاعات و ارتباطات (همگرایی ابزارهای ارتباطی و گسترش تکنولوژی های اطلاعات) - بروز محبذ دیجیتالی و مجازی موازی - کاهش مدت زمان گفت و گو در بین افراد خانواده، فردیت گرایی، کاهش تعامل و سلیقه مشترک میان جوانان و بزرگترها و شکاف نسلی، اختصاص بیشترین اوقات فراغت به اینترنت و رسانه های جمعی - جوانان بیشترین قشر مصرف کننده ICT - بروز فازهای جدید و متفاوت فضای ارتباطی (اتاق های گپ زنی و شبکه های اجتماعی) - تغییر نظام های ارزشی پس از دفاع مقدس (تضعیف ارزش های مذهبی و گسترش نابرابری اجتماعی و ارزش های مادی) - گسترش استفاده از ماهواره به جای رسانه های ملی - جوانان باتوجه به اقتضای سن و نیازهایشان بیشترین کاربران اینترنت را تشکیل می دهند.	تحول فناوری های ارتباطات و اطلاعات تغییر سبک زندگی و کاهش انسجام خانوادگی (به خصوص جوانان و نوجوانان) جذابیت شبکه های اجتماعی و وب تعاملی
مداخله ای	- تغییر ارزش ها و هنجارهای اجتماعی و فرهنگی - وابستگی و اعتماد بیش از حد به ابزار مدرن و اثر بلع روانکاوی - فقدان حالت رویارویی و امکان بی نام بودن طرفین ارتباط در فضای مجازی - گسترش شهرنشینی	اعتیادهای مدرن و انفعال شخصیتی افزایش امنیت کاربران مجازی مهاجرت های بی رویه استحاله خرده فرهنگ بومی

بحث

طراحی مدل پارادایمی پژوهش که از بررسی داده ها از طریق روش تحقیق کیفی داده بنیاد و تحلیل مصاحبه با خبرگان به دست آمد در شکل شماره ۲ ارائه شده است:

شکل ۲. مدل پارادایمی ارتباط رسانه و ناجنبش‌های اجتماعی

رسانه‌های نوین مبتنی بر فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی جدید، هریک به‌گونه‌ای شگفت‌انگیز جای خود را در زندگی افراد به‌خصوص جوانان باز نموده است. از لحاظ جامعه‌شناختی، فضای سایبری جدید ممکن است باعث عدم انسجام، پراکندگی و عدم اشتراک بهینه اعضای گروه‌های خانوادگی شود و از لحاظ روان‌شناختی نیز منجر به کاهش پیوند عاطفی شود که در هر دو مورد ارتباط و تعامل کارآمد که از طریق مهارت گوش‌دادن و هم‌دلی است به‌خاطر کاهش گفت‌وگو کم می‌شود. در نتیجه جوانان خودگشودگی را بیشتر با فضای مجازی تجربه می‌کنند تا با والدین خود. به‌طور کلی، ارتباط میان رسانه‌های نوین و ناجنبش‌های اجتماعی در ایران را می‌توان به شرح ذیل برشماری نمود:

تعامل چندسویه شبکه‌سازی شده: از جمله تأثیرات برجسته رسانه‌های اجتماعی نوین بر جنبش‌های اجتماعی، رشد فزاینده تعاملات و مشارکت بیش از پیش افراد در فعالیت‌های جمعی است. ویژگی تعاملی بودن شبکه‌های اجتماعی باعث شده که همه‌روزه طیف گسترده‌ای از موضوع‌های متنوع به شکل آنلاین در این شبکه‌ها مطرح شود. یکی از مهم‌ترین پیامدهای اینترنت در جنبش‌های اجتماعی، شکل‌دادن به‌گونه‌ای جدیدی از تعامل میان کنشگران یک جنبش است.

هماهنگ‌سازی و بسیج منابع: از جمله توانایی‌های شگفت‌انگیز رسانه‌های اجتماعی نوین، این است که شهروندان عادی نیز قادر به اتصال و سازمان‌دهی خود با کمترین هزینه‌ها می‌شوند و جهانیان را نسبت به اعمال خود آگاه نمایند. درواقع، کاهش هزینه و افزایش بهره‌وری از ظرفیت‌های بسیج و هماهنگی، یکی از ویژگی‌های اصلی شبکه‌های اجتماعی و تلفن‌های هوشمند است. همچنین ماهیت فرامرزی فضای سایبر فرصت بسیار مغتنمی برای جنبش‌های نوظهور است که با وجود دستیابی به اهداف پیش‌بینی‌شده، امکان به‌دام‌افتادن افراد و کنترل جنبش‌ها به حداقل ممکن می‌رسد.

ارتقای سطح کنش‌ها تا مقیاس جهانی: یکی از ویژگی‌های بارز رسانه‌ها در عصر نوین، بُعد و گستره عملکرد آن‌ها در سطح جهانی و فراسوی مرزهای جغرافیایی است. درواقع، فناوری‌های اطلاعاتی، دارای مرکز و رأس نیستند و گروه‌ها و فعالان سیاسی می‌توانند از هر نقطه اتصال وارد شبکه شوند. اهمیت فناوری‌های نوین، به اندازه‌ای زیاد است که برخی از واژه تله‌دموکراسی یا دموکراسی از راه دور یاد می‌کنند. در حوزه جنبش‌های اجتماعی، فضای جریان‌ها تعیین‌کننده‌ترین عنصر در سه حوزه اصلی جنبش یعنی حوزه آگاهی، حوزه همبستگی و حوزه برساختن هویت است. فناوری اطلاعاتی نوین موجب شده که رفتارهای اجتماعی،

سیاسی، فرهنگی و مذهبی ابعاد فرمانطقه‌ای یافته و اقشار مختلف در جهان از آن طریق با یکدیگر ارتباط برقرار نموده و از همفکری و حمایت یکدیگر بهرمند شوند.

ایجاد امنیت روانی و فیزیکی بیشتر برای اعضای ناجنبش‌ها: یکی از دغدغه‌های اصلی اعضای جنبش‌های اجتماعی لزوم مصونیت نسبت به صدمات فیزیکی و روانی در شروع، ادامه و انتهای حرکت‌های کوچک و فراگیری است که جهت نیل به مقاصد خود تشکیل می‌دهند. شبکه‌های رسانه‌ای جدید منجر به این شده که جنبش‌های اجتماعی ابتدا در سطح مجازی شکل بگیرند و سپس ادبیات جهت‌دهنده و تحریک‌کننده زیادی حول محور مقصد موردنظر تولید می‌شود. نکته دیگر اینکه اکثر افراد در فضای مجازی با هویت‌های مستعار و ناشناخته فعالیت می‌کنند. رسانه‌های نوین ارتباطی علاوه بر فرصت‌سازی برای فعالیت و عضوگیری جنبش‌های اجتماعی جدید، سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و انتظامی را جهت کنترل و محدودسازی مخالفان با چالش جدی مواجه ساخته است.

نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف ترسیم چارچوب عملیاتی ارتباط میان رسانه‌های نوین و ناجنبش‌های اجتماعی در ایران انجام شد. یافته اصلی این پژوهش، ارائه یک مدل پارادایمی است که فرآیند گذار از الگوهای سنتی کنشگری به سمت «ناجنبش‌های شبکه‌ای» را تبیین می‌کند. براساس یافته‌های این پژوهش، گسترش شبکه جهانی اینترنت و تحولات فناوری اطلاعات و ارتباطات در عصر حاضر، مهمترین عامل وابستگی رسانه‌های نوین و ناجنبش‌های اجتماعی می‌باشند؛ مدل استخراج شده نشان می‌دهد که تحول در فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات (ICT) به عنوان یک عامل زمینه‌ای، در کنار افزایش ضریب نفوذ اینترنت (عامل علی)، بستری را فراهم آورده است که در آن، ویژگی‌های تعاملی و ماهیت فرامرزی رسانه‌ها، هزینه‌های سازمان‌دهی کنشگران را به شدت کاهش داده است.

یافته‌های کلیدی پژوهش حاکی از آن است که رسانه‌های نوین، با ایجاد امنیت روانی و فیزیکی برای کاربران (به واسطه امکان بی‌نام بودن و هویت‌های مجازی)، توانمندی جدیدی برای بسیج منابع و هماهنگ‌سازی کنش‌ها فراهم کرده‌اند. این فرآیند، منجر به ارتقای سطح کنش‌ها به مقیاس جهانی شده است؛ به گونه‌ای که کنش‌های اجتماعی از محدودیت‌های فیزیکی و جغرافیایی رها شده و به سمت «تعاملات چندسویه شبکه‌ای» حرکت کرده‌اند. از منظر استراتژیک، این مدل نشان‌دهنده یک چرخه تغییر است که در آن، ابزارهای مدرن با ایجاد انفعال شخصیتی و اعتیادهای دیجیتال (عوامل مداخله‌گر)، همزمان با تسهیل کنشگری، ساختارهای انسجام اجتماعی و خانوادگی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهند.

پیشنهادها

نتایج این پژوهش برای مدیران حوزه رسانه و سیاست‌گذاران امنیت ملی، پیامدهای مهمی دارد؛ از جمله ضرورت بازنگری در مدل‌های نظارتی و جایگزینی آن‌ها با الگوهای حکمرانی رسانه‌ای که با ماهیت شبکه‌ای فضای سایبر سازگار باشد. همچنین، ضرورت توسعه استراتژی‌های «تاب‌آوری فرهنگی» برای مقابله با استحاله خرده‌فرهنگ‌های بومی در مواجهه با موج‌های جهانی‌سازی دیجیتال، از دیگر ضرورت‌های برخاسته از این مطالعه است.

طراحی‌های آشکار و پنهان سلطه‌گران دنیای مجازی از یک سو، و انفعال سیاست‌های ملی بسیاری از جوامع هدف، به تدریج باعث تقویت نقش رسانه‌های نوین در حکمرانی فرهنگی و اجتماعی و تضعیف سیاست‌های حکومت مرکزی شده است که کشور ما نیز از این سیر عمومی مستثنی نیست؛ چنانکه طی یک دهه اخیر این تأثیرات به وضوح قابل مشاهده و ارزیابی می‌باشد و ضروری است جهت حفظ صیانت از آرمان‌های متعالی انقلاب اسلامی و حفظ استقلال فرهنگی کشور، تدابیری جهت همسوسازی کنش‌های جمعی و ناجنبش‌های اجتماعی همسو با اهداف تمدن اسلامی اتخاذ گردد. بنابراین با توجه به تأثیر ناجنبش‌های اجتماعی بر امنیت پایدار قدرت‌های سیاسی و هزینه‌های هنگفت اقتصادی و حقوقی و به خصوص چالش‌های میان‌مدت و بلندمدت فرهنگی- اجتماعی متأثر از وقوع ناجنبش‌های اجتماعی غیرهمسو با منافع ملی قدرت‌های سیاسی از یک سو، و ماهیت رسانه‌محور بودن

ناجنبش‌های اجتماعی از سوی دیگر، پیشنهاد می‌گردد پژوهشی مبنی بر بررسی مدل‌های مدیریت رسانه‌ای ناجنبش‌های اجتماعی در ایران انجام گردد.

با اینکه سواد رسانه‌ای جایگاه بسیار برجسته‌ای در ایجاد و حفظ امنیت در جامعه دارد، اما به نظر می‌رسد در ایران نقش سواد رسانه‌ای در مبارزه با ناامنی فراموش شده و یا حداکثر به برخی از آموزش‌های غیر انتقادی محدود شده است. لذا انجام پژوهشی در زمینه بررسی تأثیر سواد رسانه بر موفقیت یا ناکامی ناجنبش‌های اجتماعی پیشنهاد می‌گردد.

همچنین با توجه به تحولات سریع و پرشتاب جهانی و گذار الگوی حاکمیت سیاسی به سمت جهان چندقطبی و اهمیت نقش آفرینی کشورهای جهان اسلام و به خصوص محور مقاومت در مسیر تحقق تمدن جهانی اسلام، پیشنهاد می‌گردد مطالعه‌ای آینده‌پژوهانه به بررسی و امکان‌سنجی شکل‌گیری ناجنبش‌های اجتماعی در کشورهای ژئواستراتژیک جهانی همسو با منافع انقلاب اسلامی در دستور کار قرار گیرد.

محدودیت‌ها

با توجه به محدودیت دسترسی به تمامی خبرگان علمی رشته‌های مرتبط با موضوع پژوهش از جمله: مدیریت رسانه، جامعه‌شناسی، علوم ارتباطات، روان‌شناسی، علوم سیاسی، علوم شناختی و سایر حوزه‌های مرتبط، و همچنین دست‌اندرکاران میدانی عرصه‌های مذکور به عنوان مدیران و کارشناسان نهادهای ادارات و سازمان‌های ذیربط کشوری و لشکری، بدون تردید داده‌های پژوهش فعلی که به روش استقرایی و هدفمند گردآوری شده ناقص می‌باشد و نمایان‌گر جامع و مانع دیدگاه‌ها نمی‌باشد.

ملاحظات اخلاقی

- نویسندگان اظهار داشته‌اند که در طول آماده‌سازی این اثر، به «اعلامیه هوش مصنوعی مولد و فناوری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی در فرایند نوشتن» توجه داشته‌اند.
- نویسندگان اظهار داشته‌اند که اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آنهاست.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

منابع

- آرمند، حسین (۱۳۹۸). جنبش و ناجنبش در تحولات اخیر غرب آسیا. مطالعات راهبردی جهان اسلام، ۲۵(۷۹)، ۵۰-۲۵.
- آکسفورد، بری و هاگینز، ریچارد (۱۳۸۷). رسانه‌های جدید و سیاست (بابک دریکی، مترجم). تهران: نشر پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- آل سیدغفور، سیدمحمدتقی و زهیری، علیرضا (۱۳۹۵). سیاست هویت و جنبش‌های اجتماعی جدید. علوم سیاسی، ۱۹(۷۴)، ۱۱۹-۱۴۰.
- اسدی، عباس. (۱۳۹۰). شیوه پوشش خبری جنبش وال استریت در رسانه‌های غربی، فصلنامه مطالعات آمریکا، تابستان.
- انصاری فرد، حسین و صالحی، حمید (۱۴۰۲). واکاوی جامعه‌شناختی ناآرامی‌های اجتماعی سال ۱۴۰۱ ایران (با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی). علوم خبری، ۱۲(۴۷)، ۶۳-۸۳. <https://doi.org/10.22034/lrsi.2024.401132.1139>
- بابایی، محمود و فهمی‌فر، سپیده (۱۳۹۲). ویژگی‌های رسانه‌های نوین و الگوهای ارتباطی. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۲۴(۴)، ۱۷۴-۱۹۳.
- بهرامی کمیل، نظام (۱۳۹۶). بازخوانی امنیت در فرهنگ با تمرکز بر رسانه‌های اجتماعی. تهران: مؤسسه پویه مهر اشراق.
- بیات، آصف (۱۴۰۲). انقلاب بدون انقلابیون؛ معنابخشی به بهار عربی (علیرضا صادقی و رضا آرت، مترجم). تهران: شیرازه.
- بیات، آصف (۱۳۹۰). زندگی همچون سیاست: چگونه مردم عادی خاورمیانه را تغییر می‌دهند (فاطمه صادقی، مترجم). اینترنتی: نشر دانشگاه آمستردام.
- بیات، آصف (۱۳۹۹). سیاست‌های خیابانی؛ جنبش تهری-دستان در ایران (سیداسدالله نبوی چاشمی، مترجم). تهران: شیرازه.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۹۸). زیست جنبش. تهران: نگاه معاصر.
- تورن، آلن (۱۴۰۳). جامعه‌شناسی جنبش‌های اجتماعی (سلمان صادقی زاده، مترجم). تهران: طرح نو.

- جوادی، یاجلو، آیدا و زارعی، بهادر (۱۴۰۴). بررسی نقش رسانه‌های نوین در تحقق بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی با رویکرد تحلیل محتوای شبکه‌های اجتماعی. پژوهش‌های راهبردی گام دوم انقلاب اسلامی، (۱)، ۱۰۷-۱۲۷. <https://doi.org/10.22034/syssir.2025.729404>
- حاجی محمدی، علی و بیچرانلو، عبدالله (۱۳۹۳). رسانه‌های نوین و تحولات بین‌المللی. قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.
- حسنی، حسین (۱۳۹۸). رسانه اجتماعی اینستاگرام: زندگی روزمره و فرهنگ دیداری. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- حسنی، راضیه و اخوان کاظمی، مسعود (۱۳۹۹). ناچنیش زنان و تغییر در مناسبات اجتماعی در ایران. جامعه پژوهی فرهنگی، ۱۱(۳)، ۶۱-۸۸. <https://doi.org/10.30465/scs.2020.26330.2060>
- حمزه پور، علی (۱۳۹۸). تبیین نظریه «ناچنیش‌های اجتماعی» از اعتراضات و ناآرامی‌های اخیر. تهران: گروه مطالعات انقلاب اسلامی پژوهشکده فرهنگ و اندیشه اسلامی، خبرگزاری مهر.
- دلاپورتا، دوناتلا و دینانی، ماریو (۱۳۸۴). مقدمه ای بر جنبش‌های اجتماعی (محمدتقی دلفروز، مترجم). تهران: انتشارات کویر.
- رضایی بحرآباد، حسن و مجدی، علی‌اکبر و صدرنبوی، رامپور و بهروان، حسین (۱۳۹۸). فرایند تغییرات فرهنگی ایرانیان (تحلیل روایت تغییرات چند فرد ایرانی در چند دهه اخیر). انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۵(۵۷)، ۱۱-۵۰. <https://doi.org/10.22034/jcsc.2020.38263>
- روشه، گی (۱۳۷۶). تغییرات اجتماعی (منصور وثوقی، مترجم). تهران: نشر نی.
- رئیس‌نژاد، آرش (۱۳۹۷). انقلاب و جنبش‌های اجتماعی: خوانشی نوین. رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی، ۹(۵۴)، ۸۹-۶۱.
- ساروخانی، باقر (۱۳۹۱). جامعه‌شناسی نوین ارتباطات (رسانه‌ها در جهان امروز). تهران: اطلاعات.
- سردارنیا، خلیل‌الله و البرزی، هنگامه (۱۴۰۱). تحلیل اعتراضات صنفی-اجتماعی اخیر در ایران (۱۴۰۰-۱۳۹۶) از منظر نظریه سیاست خیابان. پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۱۱(۴۰)، ۱۰۷-۱۵۰. <https://doi.org/10.22054/qps.2021.64113.2938>
- سمعی اصفهانی، علیرضا و میرالی، سجاد (۱۳۹۴). غیرجنبش‌های اجتماعی؛ الگویی نظری برای تبیین کنش انقلابی مردم مصر. مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۴(۱۴)، ۴۹-۷۱.
- شریف، علیرضا و درزیان، رستمی، حسن و شاه‌منصوری، بیتا (۱۴۰۲). واکاوی عوامل موثر بر اقبال عمومی کمپین‌ها در رسانه‌های اجتماعی. علوم خبری، ۱۲(۴۷)، ۱۳۹-۱۶۶. <https://www.doi.org/10.22034/lrsi.2025.475821.1237>
- عباس زاده مرزبالی، محسن و آسه، فریا (۱۴۰۳). خرده سیاست زیست جنبش‌ها/ناچنیش‌های اجتماعی و دگرگونی دموکراتیک. پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۳(۲۴)، ۳۶۶-۳۳۷. <https://doi.org/10.22084/csr.2024.29186.2280>
- قاسمی، علی‌اصغر (۱۳۹۰). جهانی شدن، جنبش‌های اجتماعی و دموکراسی در ایران. پژوهش سیاست نظری، ۶(۱۰)، ۸۷-۱۰۷.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۹۶). شبکه‌های خشم و امید: جنبش‌های اجتماعی در عصر اینترنت (مجتبی قلی پور، مترجم). تهران: نشر مرکز.
- کویلنبرگ، یان فن و مک کویل، دنیس (۱۳۹۴). تغییر پارادایم سیاست رسانه: به سوی یک پارادایم جدید در سیاست ارتباطات (سیدعیسی عبدی و محمد اتابک، مترجم). علوم خبری، ۴(۱۶)، ۱۷۵-۲۰۵.
- معمدنژاد، کاظم (۱۳۹۴). وسایل ارتباط جمعی. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- نجفی زاده، مهدیه و دیگران (۱۴۰۰). سازمان‌های مردم‌نهاد ایران (خبریه) و ذی‌نفعان در رسانه‌های اجتماعی. انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۱۷(۶۵)، ۱۰۳-۱۲۸. <https://doi.org/10.22034/jcsc.2021.521814.2305>
- نیکونهاد، ایوب و فتحی، محمدجواد (۱۳۹۹). بررسی کارکردها و تأثیرات رسانه‌های نوین بر معنا و کنش جنبش‌های اجتماعی جدید. جامعه، فرهنگ و رسانه، ۹(۳۶)، ۱۲۹-۱۵۶. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.38552322.1399.9.36.6.4>
- هرسیچ، حسین و دیگران. (۱۳۹۶). تحلیلی بر انقلاب مصر از منظر جنبش‌های اجتماعی جدید و تله بنیانگذار. جستارهای سیاسی معاصر، ۸(۵)، ۹۵-۱۲۳.

References:

- Abbaszadeh Marzbani, M., & Asse, F. (2024). Micro-politics of bio-movements/social non-movements and democratic transformation. *Contemporary Sociology Research*, 13(24), 337–366. (In Persian) <https://doi.org/10.22084/csr.2024.29186.2280>
- Al-Sayedghafur, S. M. T., & Zuheiri, A. (2016). Politics of identity and new social movements. *Political Science*, 19(74), 119–140. (In Persian)
- Ansarifard, H., & Salehi, H. (2023). Sociological analysis of Iran's 2022 social unrest with emphasis on social networks. *News Science*, 12(47), 63–83. (In Persian) <https://doi.org/10.22034/lrsi.2024.401132.1139>
- Armand, H. (2019). Movement and non-movement in recent West Asian transformations. *Islamic World Strategic Studies*, 20(79), 25–50. (In Persian)
- Asadi, Abbas (2011). The News Coverage of the Wall Street Movement in Western Media. *American Studies Quarterly*, Summer. (In Persian)
- Axford, B., & Hagin, R. (2008). New media and politics (B. Darbiki, Trans.). Research Institute for Cultural and Social Studies. (In Persian)
- Babayi, M., & Fahimifar, S. (2013). Characteristics of new media and communication patterns. *National Library and Information Organization Studies*, 24(96), 174–193. (In Persian)
- Bahrani Komeil, N. (2017). Revisiting security in culture with a focus on social media. *Ishraq*. (In Persian)
- Beaty, A. (2011). Life as politics: How ordinary people change the Middle East (F. Sadeghi, Trans.). Amsterdam University Press. (In Persian)
- Beaty, A. (2017). Street politics: The disenfranchised movements in Iran (S. N. Chashmi, Trans.). Shiraze. (In Persian)
- Beaty, A. (2023). Revolutions without revolutionaries: Making sense of the Arab Spring (A. Sadeghi & R. Art, Trans.). Shiraze. (In Persian)
- Della Porta, D., & Diani, M. (2005). An introduction to social movements (M. Delfrouz, Trans.). Kavir Publications. (In Persian)
- Ghasemi, A. A. (2011). Globalization, social movements, and democracy in Iran. *Theoretical Politics Research*, 6(10), 87–107. (In Persian)
- Hajimohammadi, A., & Bichranloo, A. (2014). New media and international [communication]*. Islamic Broadcasting Research Center. (In Persian)
- Hamzehpour, A. (2019). Theoretical explanation of "social non-movement" based on recent protests and unrest. Institute for Culture and Islamic Thought, Islamic Revolution Studies Group, Mehr News Agency. (In Persian)
- Hasani, H. (2019). Instagram social media: Daily life and visual culture. Research Institute of Culture, Art, and Communication. (In Persian)
- Hasani, R., & Akhavan Kazemi, M. (2020). Women's non-movements and changes in social relations in Iran. *Cultural Social Research*, 11(3), 61–88. (In Persian) <https://doi.org/10.30465/scs.2020.26330.2060>
- Hersich, H., Ebrahimi, A., & Mohammadi Nodehaki, M. (2017). An analysis of the Egyptian Revolution from the perspective of new social movements and the founder's trap. *Contemporary Political Discourses*, 8(5), 95–123. (In Persian)
- Javadi-Yajlo, A., & Zarei, B. (2025). Examining the role of new media in realizing the "Second Step of the Revolution" via social media content analysis. *Strategic Research of the Second Step of the Revolution*, 1(1), 107–127. (In Persian) <https://doi.org/10.22034/syssir.2025.729404>
- Kastells, M. (2017). Networks of outrage and hope: Social movements in the internet age (M. Gholipour, Trans.). Markaz Publications. (In Persian)
- Kollenberg, J. v., & McQuail, D. (2015). Paradigm shift in media politics: Towards a new paradigm in communication politics. *News Science*, 4(16), 175–205. (In Persian)
- Mo'tamednezhad, K. (2015). Mass communication media. Allameh Tabataba'i University Press. (In Persian)
- Najafizadeh, M., Rabiei, A., & Farhangi, A. A. (2021). Iranian non-governmental organizations (charities) and stakeholders in social media. *Iranian Association for Cultural and Communication Studies*, 17(65), 103–128. (In Persian) <https://doi.org/10.22034/jcsc.2021.521814.2305>
- Nikoonahad, A., & Fathi, M. J. (2020). Examining the functions and effects of new media on the meaning and action of new social movements. *Society, Culture, and Media*, 9(36), 129–156. (In Persian) <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.38552322.1399.9.36.6.4>
- Raisinezhad, A. (2018). Revolution and social movements: A new reading. *Political and International Approaches*, 9(54), 61–89. (In Persian)
- Rezaebaharabad, H., et al. (2019). The process of cultural changes in Iranians. *Iranian Association for Cultural and Communication Studies*, 15(57), 11–50. (In Persian) <https://doi.org/10.22034/jcsc.2020.38263>
- Rousheh, G. (1997). Social change (M. Vosoughi, Trans.). Ney Publications. (In Persian)

- Samayee Esfahani, A., & Mirali, S. (2015). Non-social movements: A theoretical model for explaining the revolutionary action of the Egyptian people. *Islamic World Political Studies*, 4(14), 49–71. (In Persian)
- Sardarnia, K., & Alborzi, H. (2022). Analyzing recent socio-occupational protests in Iran (1997–2021) from the perspective of street politics theory. *Strategic Policy Research*, 11(40), 107–150. (In Persian) <https://doi.org/10.22054/qpsr.2021.64113.2938>
- Sarookhani, B. (2012). Modern sociology of communication: Media in today's world. *Ettela'at*. (In Persian)
- Sharif, A. R., Darzianrostami, H., & Shah-Mansouri, B. (2023). Analyzing factors affecting public engagement in social media campaigns. *News Science*, 12(47), 139–166. (In Persian) <https://www.doi.org/10.22034/lrsi.2025.475821.1237>
- Tajik, M. (2019). *Biost-movement*. *Negah-e Moaser*. (In Persian)
- Touraine, A. (2024). *Sociology of social movements* (S. Sadeghizadeh, Trans.). *Tarh-e No*. (In Persian)